

XIV-ik évfolyam. Gyergyószentmiklós, 1914. július hó 31. Rendkívüli kiadás.

GYERGYÓ

A háboru.
Harctéri hírek.
Az eseményekről hivatalos jelentéseket adnak ki.
Belgrád lángokban.

Belgrád lángokban
Budapest, jul. 30. Éjszakai Del.

seink a szárazföldi és hajóúton keresztül
támasztva megkötötték.

semzselélek vonatodnak bevonni
így új csapatok felállításra rendkívül

HIRDETÉSEK ÉRTÉKE:
1 soroson 100000 forint,
nagy sorok 500000 forint.
5 x 100000
szavak: 40 000.
Hirdetéseket a kiadóval
vegyi 200.

NAGY JÓZSEF

GYERGYÓI HONVÉDEK A VILÁGHÁBORÚ HARCTEREIN. A M. KIR. 22. HONVÉD GYALOGEZRED TÖRTÉNETE

Az 1914. július 31-i általános mozgósítást követően gyergyói családok százai szekerekre ültek vagy vonatra szálltak, és elkísérték fiaikat, legtöbbet Marosvásárhelyre vagy Székelyudvarhelyre, ahol megalakultak a különböző meneteredek. Birodalom szerte legalább 10 ezer mozdony állt rendelkezésre, hogy a bakák vonatait elszállítsa a szerb vagy az orosz harctérre. Mozdósított a kolozsvári 38. honvéd gyaloghadosztály parancsnoksága is, melyet az erdélyi V. honvéd kerület állított fel. A parancsnok 1914 augusztusában báró Johann von Karg altábornagy volt. A hadosztály kolozsvári 75. honvéd gyalogdandárának alárendeltségébe került a marosvásárhelyi 22. honvéd gyalogezred, a kolozsvári 21. honvéd gyalogezreddel együtt. A hadosztály nagyszebeni 76. honvéd gyalogdandára a brassói 24. és a nagyszebeni 23. honvéd gyalogezredek foglalta magába. Tehát a seregest alárendeltségében lévő négy gyalogezred erdélyi vármegegyékből nyerte kiegészítését és együtt is maradtak a háború végéig. A hadosztálylovaságot a brassói cs. és kir. 2. huszárezred két százada képezte. A tüzérséget pedig a 38. tábori tüzérdandár két ágyúezrede alkotta: a brassói cs. és kir. 34. és a marosvásárhelyi 5. honvéd tábori ágyúezredei, melyek öt, illetve négy ütegből álltak. Egy gyaloghadosztály ütközletlétszámát 1914 őszén legalább 12000 ember, 300 lovas, 24 géppuska, 54 löveg és 1000 kocsi alkotta.¹

Erdélyi kiegészítésű honvéd gyalogezredek

A m. kir. 22. honvéd gyalogezred parancsnoksága Marosvásárhelyen, augusztus 1-én kapta meg a menetterveket. A parancsnok elrendelte, hogy szigorúan ellenőrizzék a

¹ A m. kir. honvédség története 1868-1918. Szerk.: BERKÓ István. Budapest, M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár, 1928. 527. (A továbbiakban: BERKÓ 1928)

legénység fizikai állapotát, a gyengéket állítsák orvosi vizsga elé, mert várakozáson felül nagy létszámban vonultak be a nem tényleges állományúak és az önkéntes jelentkezők. Bevonultak a tartalékos tisztek, beosztották az orvosokat, felemelték az alosztályok létszámát, folyt a lovasítás, vonatok felállítása. Napok múlva harcserű lögyakorlatot is tartottak. A város ünnepség keretében búcsúztatta ezredét, melynek I. zászlóaljja az eskü letételét követő napon, augusztus 19-én indult el a marosvásárhelyi pályaudvarról, majd az elkövetkező két napban az ezred többi zászlóaljainak is útnak indultak szerelvényei. A korabeli sajtó megemlékezett az eseményről: „Marosvásárhely közönsége megható ünnepléssel búcsúztatta hős fiait. Eget verdeső lelkesedéssel, temérdek virággal és egy-egy titokban letörölt könnycseppel kezdődött a nagy és bizonytalan út”.² Az ezredparancsnokság augusztus 22-én érkezett a galíciai Halics városába, ahol Csermák Mihály alezredest már a 38. honvéd gyaloghadosztály parancsnokságán keresztül a dandárparancsnok eligazításai várták. A 38. honvéd gyaloghadosztály fontos hadműveleti feladatot kapott Lemberg-től délre, az erdélyi XII. hadtest alárendeltségében, mely csupán a világháború elején rendelkezett a három Erdélyben felállított gyaloghadosztállyal a cs. és kir. 2. hadsereg alárendeltségében.³ A későbbi időben sosem harcolt többé együtt a három erdélyi kiegészítésű seregetest.

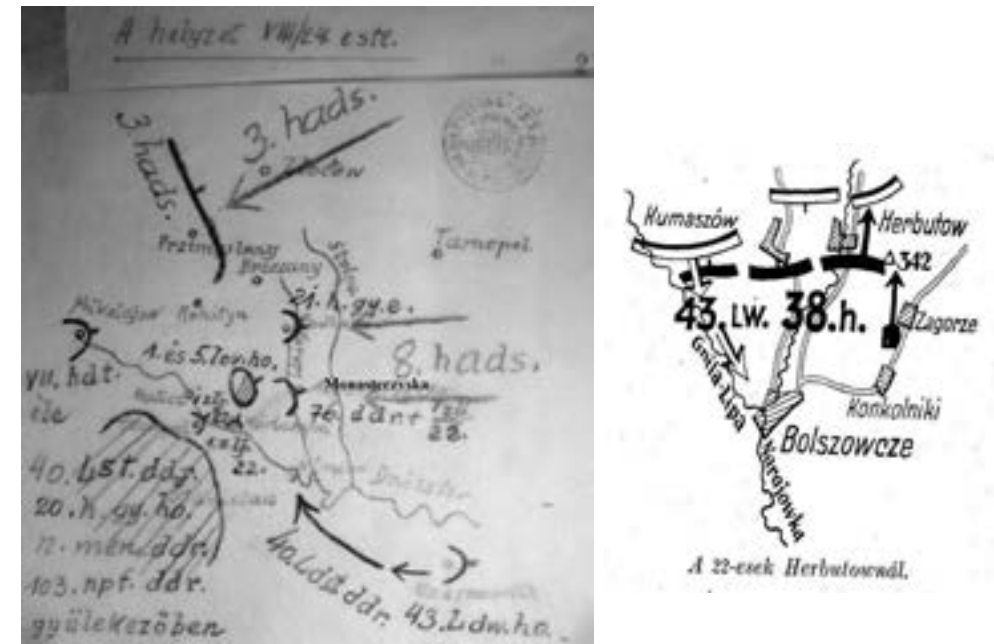

A Monarchia 1914. augusztus 12-én rohanta le Szerbiát, három hadsereget felvonultatva a déli határokra. A haderő zöme, Conrad vezérkari főnök tervei szerint, észak-keleti irányban támadott Galáciából. Azonban Oroszország a vártnál hamarabb mozgósított, így a szerb frontról egy teljes hadsereget kellett északra áthelyezni, ami-

² Erdélyi ezredek a világháborúban. Szerk.: DESEŐ Lajos, ARDÓI Gyula. Budapest, Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat Kiadása, 1941. 107. (A továbbiakban: DESEŐ 1941)

³ A nagyszebeni cs. és kir. XII. hadtest alárendeltségében lévő gyaloghadosztályok 1914 őszén: kolozsvári m. kir. 38. honvéd gyaloghadosztály, kolozsvári cs. és kir. 35. gyaloghadosztály, nagyszebeni cs. és kir. 16. gyaloghadosztály, kolozsvári m. kir. 103. népfelkelő dandár.

nek következtében a Galíciában támadó erők létszáma elérte az 1 millió főt. Az orosz túlerő becsült létszáma legalább 1 millió 800 ezer fő volt ezzel szemben. Az 1914. augusztus közepén végrehajtott hadműveleti lovasfelderítés során az orosz erők elhelyezkedését nem sikerült megállapítani. Conrad hadművelete egy több irányba szerteágazó támadást irányított elő, mely szétbontakozás, az orosz túlerő vártnál gyorsabb reagálása miatt, több oldalról bekerített helyzetbe hozta a Monarchia csapatait. Lemberg vonalában két hadsereg között rés támadt az orosz ellentámadás miatt, amit az erdélyi XII. hadtestnek kellett elzárnia támadásával, Kövess Hermann altábornagy parancsnoksága alatt. A 38. honvéd gyaloghadosztály feladata az volt, hogy nyomuljon előre Lemberg-től dél-keletre, Monasterzyska felé, melynél súlyos harcok dúltak az orosz csapatok és a Monarchia csapatai között.⁴

1914. augusztus 24-én a 22. honvéd gyalogezred Monasterzyska város nyugati peremén esett át a tűzkeresztségen. Az ezred első hősi halott tisztje, az alig 20 éves Pál Andor hadnagy volt, aki felvirágozva vezette az ütközetbe beosztottjait, mikor szívlövést kapott.⁵ Augusztus 25-én a harcok osztrák-magyar visszavonulással végződtek, mivel a 38. honvéd gyaloghadosztályt bekerítés fenyegette, majd innen északi irányú támadásba kezdett a seregetest a kialakult rés betömésére, mivel az északi hadseregeknél is súlyos helyzet alakult ki. A 22. honvéd gyalogezred három zászlóaljja külön-külön vonult el a hadosztály alárendeltségében Monasterzyska alól. 1914. augusztus 29-30-án Csermák alezredest parancsnoksága alatt az ezred I. és II. zászlóaljja az innen észak-nyugatra lévő Herbutow környékén bocsátkozott ismét harcba, ami kezdeti sikerek után a túlerő miatt visszavonulással végződött Lemberg irányába.⁶

⁴ OROSZLÁNY Gábor, KRÁHM László: A marosvásárhelyi m. kir. 22. honvéd gyalogezred története (1914-1918). Első rész-első kötet. Budapest, Admiral Nyomdai Műintézet, 1937. 29. (A továbbiakban: OROSZLÁNY 1937)

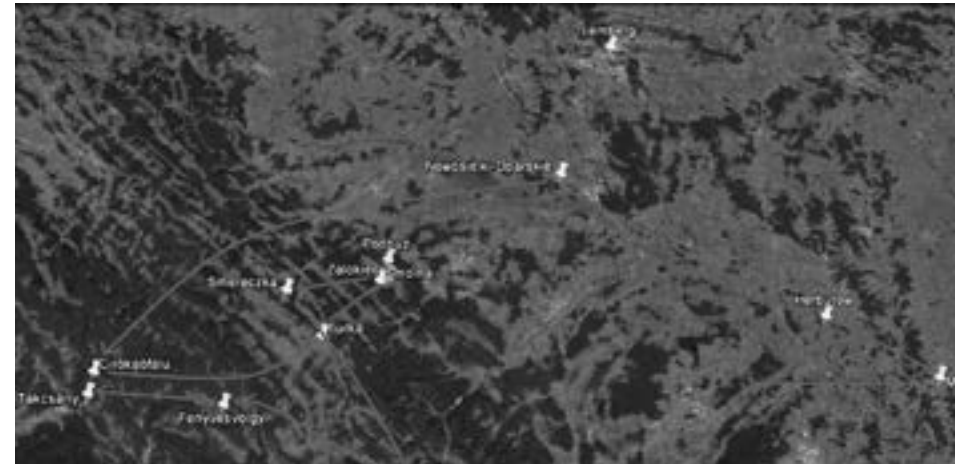
⁵ Székely Napló, XLIV. (1914. december 1.) Rendkívüli kiadás. 1.

⁶ DESEŐ 1941. 108.

A 22. honvéd ezred állományának felét elveszítette, mielőtt újra bevetésre került a II. lemergi csatában, a várostól délre lévő Nowosielki-Oparskie-nél 1914. szeptember 8. és 11. között. Az ezred a Novosielki melletti erdőt át támadta meg a települést elfoglaló orosz csapatokat. A III. zászlóalj a balszárnyon, a II. zászlóalj a jobb szárnyon, az I. zászlóalj pedig tartalékként a jobb szárny mögött nyomult előre. A támadás fő célja a 288 m pont volt, amit csak másnap sikerült elfoglalni. A honvédek rajvonásban sikeresen benyomultak Nowosielki községbe, melyet felgyújtottak és számtalan foglyot ejtettek. A környező magaslatokon azonban megakadt az ezred rohama a hatásos ellenséges tüzérségi tűz miatt, ami ismételt visszavonulással végződött az északi hadseregeknél beálló kedvezőtlen viszonyok miatt, általános iránnyal a San-folyó mögé. A hadosztályparancsnokság jelentésében megjegyzi, hogy az orosz tüzérség főlényé nyilvánvaló a két fél tüzérségi párbajainak során. Az 5. honvéd táborigazgató ezred ütegeinek a legnagyobb önfeláldozásra volt szükségük, hogy a gyalogságot követve, azt állandóan és nyílt állásokból támogassák.⁷ A szeptember 12-i visszavonulás megindulásakor az I. zászlóalj az előrenyomuló oroszokat saját csapatnak nézte, s hogy nehogy egymásnak veszteséget okozzanak, fehér zászlókkal jelzett. Az oroszok azt hitték, hogy meg akarják a székelyek adni magukat, így nagy lendülettel közelítették meg a zászlóaljat háromszáz lépésre, majd integetni kezdtek, hogy a honvédek dobják el a fegyvert. A nagy lármában és integetések közepette a honvédek arra következtettek, hogy az oroszok akarják megadni magukat. Ebben a tévhitben még közelebb engedték magukhoz, azonban mikor feleszméltek, hogy ennek fele sem tréfa, élénk tüzelésbe kezdtek, s a hatásos lőtávolságon belül szorult ellenség sorait a szó szoros értelmében lekaszálta a golyózápor.⁸ Az ezred hősi halottait a harctéren temették el, itthon az elesettek neveit és a sebesültek hollétéről szóló információkat a „Gyergyó” hetilap közölte, mely Gyergyószentmiklóson jelent meg minden vasárnap reggel. A sebesültek neveinek közlésénél feltüntették a kórházak helységeinek neveit, mivel a harctérről hátraszállított sebesülteket a Birodalom különböző településeinek kórházaiban helyezték el. Így a Magyar Vöröskereszt-egylet Gyergyószentmiklósi fiókjának választmánya önkéntes betegápolónői tanfolyam tartását határozta el és a helybeli kórház igazgatóságával érintkezésbe lépve eldöntötték, hogy 1914. augusztus 10-én lesz a tanfolyam első napja és négy hétig fog tartani, ahová várták a helyi nők jelentkezését. A nők toborzásában segítséget vállaltak a helyi irgalmas nővérek. A tanfolyam végén vizsgát tettek a jelentkezők, akik a „Magyar Vöröskereszt Egyesületi Önkéntes Betegápolónő”-i címet nyerték el. Az elkövetkező években a gyergyószentmiklósi kórház számtalan sebesültet látott el a Birodalom minden tájáról, ugyanígy Ausztria és Magyarország városainak több kórházába kerültek azok a gyergyóiak, akik a harctéren megsebesültek.

⁷ Hadtörténelmi Levéltár. Tanulmánygyűjtemény, 591. SZAKÁLL Kálmán: *A 38. honvéd gyaloghadosztály működése a világháborúban 1917 márciusáig*, 14. (A továbbiakban: SZAKÁLL TGY)

⁸ OROSZLÁNY 1937. 37.

A 22-esek útvonala 1914 őszén

Orel Dezső, Gyergyószentmiklós polgármestere felhívást intézett 1914. augusztus elején a város lakosságához: „Hadtörvényes polgárainkat legfelsőbb parancs a harctérre szólította, s bárha a felhívásnak a székely a nála megszokott lelkesedéssel és vitézséggel tett eleget, igen sokakat bántott azon gondolat, hogy családját és gyermekeit minden segély nélkül inségben kellett itthon hagynia. Ezekről mi, az itthon maradottak kell gondoskodjunk. Tudom, hogy ezen kötelességének minden magyar polgár szívesen tesz eleget, és elsősorban a magyar asszony áldozatkészségére számítok.” Az augusztus 4-i gyűlésen a város maga 2000 korona adománnyal kezdte meg a gyűjtést a rászorulóknak megsegítésére.⁹ A *Gyergyó* hetilap szintén mozgósított a gyűjtés érdekében, a háborús pszichózis lázában égve. Augusztus 16-án hirdette ki a magyar állam, hogy segélyben fogja részesíteni a bevonultak családjait. A segélyre jogosultak összeírását Gyergyószentmiklóson a polgármester, a községekben a járási főszolgabíró végezte.¹⁰ A galíciai harctérről augusztus 9-én közölte először a hetilap egy gyergyói hadnagy névtelenül közölt versikéjét: „Édes..., készítse az ecetet és a hagymát, mert majd hozok hozzá muszkát (ruszlit).”¹¹ Majd augusztus 30-án a 9. honvéd huszárezred szintén gyergyói származású hadnagyának feleségéhez írt levelét közölte a hetilap névtelenül: „(...) úgy harcolnak a katonáim, mintegy félistenek, nem állhat előttük az ellenség. Két század honvédhuszár 150 kozákot fogott el és egy gyalogezredet szalasztott meg. (...) Így harcolnak a mi fiaink a kilences honvédhuszárok.”¹² A lap nem mulasztott el a románsághoz is szólni: „Ők (románság) anyanyelvükhöz ragaszkodtak a legszívósabban, de azt is be kell látni, hogy ezen kívül van még nekik egy becsebb kincsük, a magyar haza, amely éppen olyan szeretettel ölelte keblére román ajkú fiait, mint amilyen hősiességgel áldozták ők életüket és vérüket annak épségéért és oltalmáért.”¹³

⁹ *Gyergyó*, XIV. (1914. augusztus 9) 32. sz.

¹⁰ *Gyergyó*, XIV. (1914. augusztus 16) 33. sz.

¹¹ *Gyergyó*, XIV. (1914. augusztus 9) 32. sz.

¹² *Gyergyó*, XIV. (1914. augusztus 30) 35. sz.

¹³ *Gyergyó*, XIV. (1914. október 18) 42. sz.

A valóságot elkendőző beszámolókkal ellentétben a harctéren azonban nem így alakult a helyzet. Az augusztus végi néhány, a Monarchia számára előnyösen végződő ütközet ellenére szeptember 11-én tartalékok hiányában a hadvezetés elrendelte Galícia középső és keleti részének kiürítését. Az osztrák–magyar csapatok szeptember végére a Kárpátok vonalára vonultak vissza. A legerősebb erődöt, Przemysl-t az orosz haderő szeptember 17-én körülzárt.¹⁴ A Monarchia csapatai a Kárpátok vonalán könnyebben tudták újjászervezni a védelmet és megállítani az orosz gőzhengert, amihez hozzájárultak a keleti front északi szárnyán aratott német győzelmek is. Az orosz csapatok többször betörték Magyarország területére is, azonban sikerült minden esetben felszámolni ellentámadással a kialakított ellenséges hídfőket. A visszavonulás során a 22. honvéd gyalogezred a felázott és a tüzérség által tönkre tett utakon nehezen haladva vonult a Jabklonkai-hágón át a Kárpátok vonulata mögé, szeptember 24-én lépve át a magyar határt Cirókaófalunál. A hosszú harcokban kimerült, a sok meneteleéstől agyonhajszolt csapatok fegyelmét a visszavonulás lehangoló hatása igen károsan befolyásolta, egyre gyakoribbak lettek a függelem- és fegyelemsértések, ezért az állomásparancsnok elrendelte a legénység együttartását a szálláskörletekben.

Szeptember 25-én a 38. honvéd hadosztály parancsot kapott, hogy az Uzsoki-hágó előtt védekező csapatok felmentésére vonuljon fel az Ung-völgyében, mivel a szorost elfoglalták az orosz csapatok. Szeptember 26. és október 4. között a 22. ezred csapatai erdő borította kedvezőtlen terepen nyomultak előre és foglalták el egymás után a kozákok által megszállva tartott magaslatokat az Uzsoki-hágó két oldalán. A támadást lassította a hadosztály alárendeltségébe rendelt osztrák népfelkelő dandár¹⁵ szeptember 26-i megfutamodása a szoroson végigfutó műút vonalában.¹⁶

A 22-esek Uzsoknál 1914 okt. 2-án.

Az azonban nemcsak a népfelkelők hiányos felszerelése és elavult fegyverzete okozott problémát, hanem a 22-eseknél is, újoncok kiérkezésekor a félelem gyakran lett úrrá a honvédeken. Csermák alezredes egy esetben, mikor az újoncok az orosz tüzérség hallatán úgy megrezzentek, hogy képtelenek voltak tüzelni, kiemelt egyet közülök a lövészárokból és elkezdett fel-alá sétálni vele, mire lassan bátorságot kaptak a többiek is és mind kibújtak az árokból, hogy rohamra induljanak.¹⁷ Az Uzsoki harcok után

¹⁴ *Kis magyar hadtörténet*. Szerk.: HERMANN Róbert. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013. 159. (A továbbiakban: HERMANN 2013)

¹⁵ K.u.k. 17. Landsturm Brigade

¹⁶ Szakáll TGY. 17.

¹⁷ *Székel Napló*, XLV (1915. január 7). Rendkívüli kiadás. 1.

Csermák alezredes az „Uzsoki védőnek” beczték katonái, akik rajongásig szerették bátorságáért.

A Monarchia csapatai végül észak felől bekeríteni igyekeztek az Uzsoki-hágó északi oldalán védekező orosz csapatokat, aminek következtében azok visszavonultak. A keleti front északi részén kibontakozó német támadás miatt az oroszok több hadosztályt elvontak Galiciából, ami lélegzetvételhez juttatta az osztrák–magyar csapatokat. A hadvezetés kidolgozta egy Lublin-Cholm irányú észak-keleti támadás tervét, melynek részeként a 38. hadosztály az osztrák–magyar 2. hadsereg alárendeltségében Starry-Sambor felé nyomult előre.

Az Uzsoki-hágóból kitörve északi irányban a 22. honvéd gyalogezred napokig üldözte az orosz csapatokat Turka irányába, ami többször harcérintkezéshez is vezetett. Az október 8-i Symonka 814 magaslat elfoglalását a kimerült ezred csak nagy veszteségek árán tudta végrehajtani, mivel az oroszok ellenállását puskatűzzel nem tudták megbénítani, de a parancsnokság a merdek hegyoldalon mégis elrendelte a rohamot. A sikeres harc után a csapatok óriási hóviharban éjjeltek, majd október 9-én az ezred bevonult Turka városába. Október 13-án további észak-keleti előrenyomulást követően kétnapi harccal vetették ki az ellenséget Zalokiec településről, majd Podbuzig nyomultak előre, ahol elkecseregett harcok bontakoztak ki a környező magaslatokért, azonban a túlerő miatt október 21-én az alakulat újra Zalokiecbe vonult vissza, majd a közeli Smolnától északra rendezkedett be védelemre.¹⁸

Az orosz erők az osztrák–magyar támadás kivédésére Galiciában erős állásokat építettek, melyeket nem sikerült áttörni az osztrák–magyar csapatoknak. Újabb nyugati irányú visszavonulást követően október 25-én a megfogyatkozott ezred állományát a IV. menetzászlóalj¹⁹ beolvasztásával emelték fel, emellett a honvédeket rendkívül megviselte a folytonos szabad ég alatt alvás a hideg őszi éghajlaton. Az ezred állományának fogyásával a Marosvásárhelyen felállított menetzászlóalj kiérkezése pótolta a veszteséget. Október 23-tól az új ezredparancsnok Laurencsics Ferenc alezredes lett.

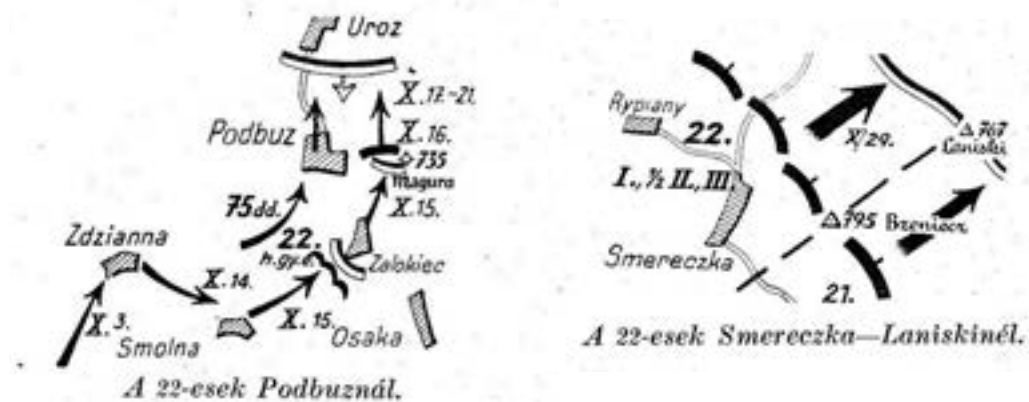

Október 29-én az ezred a Kárpátok külső peremén elhelyezkedő Smereczka melletti Laniski 767 m pont ellen indult támadásba.

¹⁸ DESEŐ 1941. 110.

¹⁹ Az 22. honvéd gyalogezred harctérré indulásakor megalakult Marosvásárhelyen a pótzászlóaljparancsnokság, mely átlag havonta egy ezerfős menetzászlóaljat állított fel és küldött a harctérré.

Itt Mjazowsky Géza százados III. zászlóalja tűnt ki, mely elsőnek ért fel a magaslatra. A meredek hegyoldalon a 22-esek súlyos veszteséget szenvedtek, a magaslat alatti egy kilométeres távolságot tíz óra alatt tették meg a honvédek, azonban az éj leple alatt az ellenség visszavonult.²⁰ A nagy áldozatokkal járó támadás ismét visszavonulással végződött, mivel az északi német támadás Varsó ellen elakadt, így a Monarchia csapatainak állásait is kénytelen volt a hadvezetés visszább venni Galíciában. A 38. honvéd gyaloghadosztály is kénytelen volt feladni az Uzsoki-hágótól északra elfoglalt területet.

Az offenzív védelemért a 2. hadseregpáncsnokság elismerését fejezte ki a hadosztálynak.

A november eleji harcokat követően, november 15-én a 22. honvéd ezred Hajasdon át Fenyvesvölgyre vonult vissza, ismételten az Uzsoki-hágó mögé.

Az ezred harctérre indulásakor alakult meg a marosvásárhelyi 22. népfelkelő gyalogezred idősebb, tartalékos korosztályokból, mely szintén a keleti hadszíntérre követte az anyaezredet a 103. népfelkelő dandár alárendeltségében. A népfelkelő dandár szintén a Kárpátok előterében küzdött, de csak rövid ideig volt az erdélyi XII. hadtest alárendeltségében, majd november közepén megszűnt. A 22. népfelkelő gyalogezredet feloszlatták és beolvastották állományát az anyaezredbe. Czifra Ferenc gyergyószentmiklósi tartalékos hadnagy a 22. népfelkelő gyalogezred kötelékében 1914. november 13-án esett orosz fogságba a visszavonulás során, ahonnan 1922 márciusában tért haza.²¹ Hozzá tartozói csupán egy listában olvashatták otthon nevét, miszerint eltűnt. A Gyergyó hetilap nem minden esetben volt ennyire szűkszavú, néha közölt harctéri élményeket is. A november 22-i számában a harctéri temetésekről közölt cikket névtelenül, így nem derül ki, hogy a 22-esek vagy éppen a 82-esek²² harcairól van-e szó: „Háromnapi, szinte szakadatlan tüzelés, roham, beásottság és kartács-vihar után elkövetkezett a szomorú pihenő, amelyet a csatátér halottainak eltemetésére szoktak szánni! (...) A főcsapattól automobilon robogunk a csatátérre. A gépkocsi hullatömegek közt stoppol. Ezer csoda, hogy el nem gázolunk néhány hullát. És férfiak, akik érző, meleg, résztvevő szívvel indultak hadba, akiknek hozzátartozóik vannak, akikre szakadatlanul aggódó remegéssel gondolnak, akik otthon könnyáztatta arcokkal tudnak csak végignézni egy temetést, most egykedvűen, szinte gyárilag fejtik ki éles, e célra alkalmas

²⁰ OROSLÁNY 1937. 51.

²¹ DESEŐ 1941. 13.

²² Székelyudvarhelyi cs. és kir. 82. gyalogezred

bicskával az elesettek zubbonyából a halálcédulákat. Borzalmas pusztítással vág rendeket a harcmezőn a halál kaszája a vitézek soraiban. Egyik-másik katonának nyitott szájára oda van fagyva a roham lelkesítő hurráh-jának utolsó szótagja, néhányan görcsösen szorítják kezükben a fegyvert, ahogy a lövészárokban célba vették az ellenséget, amelynek puszkagolyója piros epret rajzolt a vitéz homlokára. (...) Néhány méternyire tőlünk egy srappell robban. Eltévedt. Nem nekünk volt szánva. Annyira nem, hogy a pukkanása szinte azt mondta: -Pardon! A sírásó katonák felkapják a fejüket, de aztán látva, hogy nincs komolyabb veszedelem, káromkodó cinizmussal mondják: -Dízsor-tűz, a teremtesít neki!²³ Olyan is előfordult, hogy a honvédek gyászénekeket énekeltek felekezetenként, miközben hagyták, hogy az oroszok összeszedjék a székelyek arcvonala előtt halottaikat egy-egy ütközet után, melyet a lövészárókelet bezártsága követett. A reformátusok, katolikusok és unitáriusok saját énekeiket énekeltek a tűzszünet alatt.²⁴

November 22-re az orosz cári csapatok betörték Zemplén vármegyébe, november 24-én a bekerítés elkerülése miatt a 38. hadosztály 75. dandárát átirányították az oroszok által megszállt, nyugatra lévő Takcsányba.

A 22. ezred a dandár alárendeltségében a települést másfél km-s rohammal vette be, részben újonc legénységgel, 450 foglyot ejtve. Az ellenség válaszul robbanó és gyújtó gránátok ezreivel árasztotta el a települést, ezért a honvédek nem tudtak a településen maradni éjjelre, annak keleti peremén rendezkedtek be védelemre.²⁵ Több főtiszt is elesett a harcokban. November 25-én az Ung-völgyi hadtest élére frissen kinevezett Szurmay Sándor altábornagy a takcsányi támadócsoporthoz érkezett, egyúttal átvéve a 38. honvéd hadosztály parancsnokságát is. November 26-án a 22. honvéd ezred tüzéséggel megerősítve ismételt támadással foglalta el Takcsányt elkeseredett kézízüsében, melynek mindkét részről nagy veszteség volt az eredménye. A gyergyószentmiklósi Imets Béla, a „Gyergyó” hetilap újságírója már 1914 ősze óta a 22-esek soraiban küzdött szakaszparancsnokként, több írását a lap is megjelentette: „Takcsányban, egy patak medrében voltunk behúzódva, közel a műúthoz, dandár tartalékban. A gránátok pokoli sírása tőrhetelenné tette a levegőt s a közelben lévő temetőt felforgatták fenekestül. A házak összeomlottak a hatalmas robbanástól s a bennszülőtt tótok mind elmenekültek túl a hegyen. (...) És ezekben a válságos percekben Gombos őrnagy kiállott egy csésze

²³ Gyergyó, XIV (1914. november 22) 47. sz.

²⁴ Maros-Vásárhely és a háború 1914. Szerk.: OROSLÁNY Gábor. Első könyv. Marosvásárhely, Grün Sámuel Könyvnyomdája, 1915. 47. (A továbbiakban: OROSLÁNY 1915)

²⁵ DESEŐ 1941. 111.

kávéval egy ház elé. Valami sírt a levegőben, utána egy irtóztató robbanás. A ház oldala bedőlt, bádogteteje összekunkorodott és a magasra dobott föld szökőkútból aláhullott finom darabkák megtöltötték a Gombos őrnagy kezében levő csésze kávéját. Még a szemem sem rebent meg, mosolygott és megitta a kávéját. (...) Vele történt ez is. Egy tábori őrs felállításánál, ahol én voltam a parancsnok, megkérdezte tőlem, hány emberből áll a tábori őrs. Azt feleltem, hogy egy rajból. –Persze, ezt mindjárt tudtam, – mondotta egy kissé bosszankodva. –Ilyen a székely! Csűri, csavarja a dolgot, nem hogy egyenesen számokban kifejezné!”²⁶

Az ezredet nemsokára ismét kivonták a térségből és Uzsoknál vetették be december 4-én a 38. honvéd gyaloghadosztállyal együtt, mivel az ott hagyott alakulatok nem tudták megtartani a szoros az erdélyi honvéd hadosztály távollétében. A szoros visszafoglalásának eredményeképpen a 22-esek 110 foglyot ejtettek, egy géppuskát és számtalan puskát zsákmányoltak. Imets Béla így emlékezett a szoros elfoglalására: „Egyszer volt egy honvéd zászlóalj, csupán udvarhelyszéki, gyergyói székelyekből válogatva. (...) Az Ung-völgyében kora hajnaltól kezdve mindig fennebb haladtunk a szoros felé. Lenn a medencében vastagon állott a zúzmara, a hó csak a hegyormokat borította fehér takarójával. És ennek a kis zászlóaljnak épp a hegy gerincén volt az útja. A parancs úgy szólt, hogy a hegygerincen végig, egy kis kopár hegykúpot kell megszállni, ahonnan állítólag az ellenség már visszavonult. Előre ment egy járőr, s utána mi egy néhányan. Meredek volt a hágó s a lábaink lassan vittek előre, akárcsak temetésre indultunk volna. A keskeny út Hajasd felett kanyargott, s míg a gerincre felértünk, gyönyörködtünk a szép tájban. (...) Csak azt éreztük, hogy győzünk. Éreztük a magyar föld illatát, simogató biztatását: Előre fiaim! (...) A nyugtalanság csupán csak abban nyilvánult, hogy az egyik oda szólt a komájához: –Hej komám! Együk meg a konzervet. Nem jó üres hassal a másvilágra menni. (...) Ötvenhaton voltunk kerek számban, ötvenhat elszánt vitéz s rajvonásban nekifeküve a domboldalnak, előrekúsztunk egészen a kilátópontra. Alig hatvan lépésre egy bükkerdő szélén megfázott lábú muszkák ugrádoztak az öreg fatörzsek mellett. Azt hittük, hogy egy járőr, s örömmel rohantunk nekik, úgy mint a fergeteg, ha apró hajlékokat akar elsodorni. Csodás fényt sugárzott az ifjak szemem s mámoros, dalos kedv szítált az ajkáról a csataordítás helyett. Rajta fiúk! Hajrá, neki az ellenségnek! De a mámoros kedv hamar vérbe fulladt. Az erdőszélen sok volt a muszka a fedezékben s a kis buckákat a földdel egyformán behintette a hó, hogy ne lássuk a veszedelmet. Piff, paff, pu, brrr,- záporként hullott reánk az acéleső, sírt, sívított, ujjongott, hogy a víg fiúk dús fürtjeit csókolhatta, belemélyedt a szívekbe, mint a vámpír elfáradt őszi nap alkonyán. –Vissza fiúk! Egy pár lépéssel vissza a kilátó pontig s aztán tüzelni vígan és szaporán. A hó vastag volt, belevájtuk magunkat, egy kis halmot hánytunk a fejünknek s a csata folyt javában. Csak segítség nem érkezett. A fehér hóhalmocskákat megfestette a piros vér frissen hulló színe, s a rátámasztott puskák alkonyat tájára gazdátlan maradtak, kis gazdájuk pedig álmódott valamit a halom aljában a virágos Hargitáról. (...) A szemek nyitva voltak, fátyolos nézéssel tekintettek maguk elé s a halvány arcokon álomlátások valója rezgett a leszálló sűrű párákkal. És a nóta még ott szítált a csókos piros ajkak szélén. (...) Valahol Gyergyóországbán, valahol a Hargita alatt elszundítottak a mécsesek, s a pipafüstök utolsó karikái áldozatként szálltak, foszladoztak a csillagos égbolt felé. Felváltottak. Huszonnégy mosolygó ember szomorúsága szállott a szívem tájára, mikor sorakozott a szakasz.”²⁷

Styápte Moldován tizedes az Uzsoki-hágóban a géppuska 40 kilós pajzsát a legna-

gyobb bátorsággal cipelte a hóban, gyakran megcsúszva a meredek hegyoldalon, hiszen többször előfordult, hogy veszélyes helyzetben a baka eldobta a nehéz pajzsot, hogy megmenekülhessen. Túlzott bátorsága halálhoz vezetett, mikor az állásba vitt géppuskára, állva tette fel a pajzsot és fejlövést kapott. Parancsnoka beszámolót írt a hős román honvédről, melyet a marosvásárhelyi Székely Napló közölt: „Csak egy kicsit több óvatosság és te még élsz Moldován! Nem tudtad, úgy látszik, hogy a te életed nekem is érték, mindnyájunknak érték (Sz. J. főhadnagy) (...)”²⁸

December elején az orosz hadseregek a Kárpátok vonalára és Nyugat-Galícia irányába nyomták vissza az osztrák–magyar seregeket, azonban a két támadó csoportosítás eltávolodott egymástól, aminek következtében két orosz hadsereg között a mintegy 100 km-en keletkező résben indult meg december elején Lapanow-Bochnia támadási iránnyal az osztrák–magyar ellentámadás, mely a Limanowa-Lapanow-i csatában bontakozott ki december 3. és 15. között a Kárpátok előterében.²⁹

Az Uzsoki-hágóból előrevonták a 38. honvéd hadosztályt is az osztrák–magyar 3. hadsereg alárendeltségében és a Limanowa-i csata színhelyére vezényelték, ahol a 22. ezred december 10-én, a Limanowától délre lévő Neusandeznél került bevetésre.³⁰

Forrás: HM HIM, Hadtörténelmi Levéltár

A várost csak december 12-én sikerült elfoglalni, mivel a városba vezető út mentén súlyos harcok bontakoztak ki. Az orosz tüzéség rendre megakadályozta az előrenyomulást. Imets Béla így emlékezett vissza a város elfoglalására, ahol a lengyel lakosság felszabadítóként üdvözölte a bevonuló honvédeket: „Mentünk, mendegéltünk és az esti sötétség utól ért a nagy város szélén. A tüzerek előre vágattak az úton, lötték a városból a menekülő oroszokat. Hatvan ezren is voltak és ott volt a hadiszállás is. (...) A város három oldalról be volt kerítve. Úgy omlottunk a hegyekről, mint nyáron a hazaröpülő méhek, ha sötét felhő borul a nap korongja elé. Minden utcán, csak katona és katona egymás hátán. Monoton egy színű sűrű ruhás bakák, nyalka huszárok, dragoñosok, ulánerek mindenféle ezredből, automobilonok és zene. Mintha ópiumtól álmód-

²⁶ Csíkvármegye, XI (1915. április 4) 36. sz.

²⁷ Csíkvármegye, XI (1915. április 28) 46. sz.

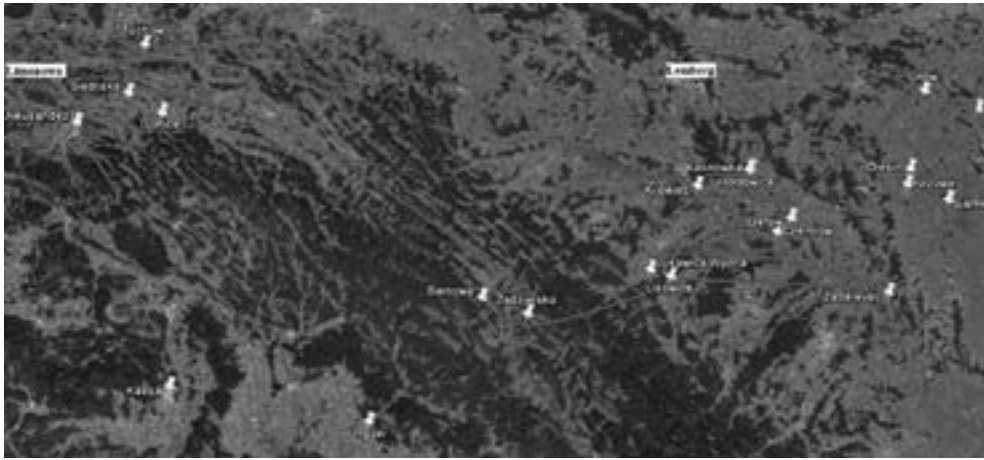
²⁸ Székely Napló, XLV (1915. március 20) 43. sz.

²⁹ HERMANN 2013. 160.

³⁰ DESEŐ 1941. 112.

na az ember. A kátyú nagy volt és egy-egy helyen óraszámra álldogáltunk, mert az előttünk levő ezredek szállásolás miatt megálltak. (...) Minden ház, minden kapualja ontotta ki az embereket, gyermekeket, szép lengyel lányokat, kiabáltak, nevetgéltek, fehér kendőt lobogtattak: Éljen magyarszki! Éljen! Éljen! S a katonaság, mint valami felséges kórus rázendítette, hogy Éljen! Mindenki hozta, amit csak megfoghatott. Tésztát, kenyeret, cukrot, kockacukrot, almát. (...) Tömérdék orosz foglyot hoztak az épületek dohos pincéiből, s az utcán lévő asszonyok, emberek (kereskedők lehettek) nekik estek, szidták, köpködték, ki akarták kaparni a szemeiket.”³¹

Neusandeztől Kozowáig

Neusandezből észak-keleti irányba fordulva az ellenséget a Biala-folyó partján lévő Tuchowig üldözte a 22. honvéd gyalogezred a 75. dandár alárendeltségében. A december 18-án Tuchow községet leomló falak és egyéb torlaszok által akadályoztatva, recsegő gránátok zajának közepette foglalták el a honvédek.³² A Biala-folyó mögötti magaslatokra visszavonult oroszok ellen 19-én késő délutánig, tüzérségi előkészítést követően kétszer rohamoztak, mikor a II. zászlóalj előtt kétszáz lépésre 200 orosz katonára megadta magát. A zászlóalj katonáit a foglyok begyűjtése közben az ellenséges állásokban érte a sötétség, ezért nem tudta megfelelően beásni magát. Hajnalban meglepetésszerű orosz támadás érte a zászlóaljat, aminek következményeként véres kézitusa keletkezett: „Az utolsó pillanatban felriadt emberek jóformán védekezni se tudtak, mert a sötétségben a honvédet az oroszoktól meg sem lehetett különböztetni. Ezért fegyvert, szuronyt használni sem lehetett, a kézitusa tehát a szó szoros értelmében kézzel zajlott le. Tolakodó, dulakodó csoportok keletkeztek, melyek a földön hemperegve fojtogatták és ütötték egymást.” A zászlóalj nagy veszteséget szenvedett (kb. 30 halott, 10 sebesült, 50 fogoly és 10 géppuskás ló)³³, mivel az oroszok többen voltak és jobban tudtak tájékozódni saját árkaikban. Az ezred műszakilag megerősítette és napokig tartotta állásait, sokszor élelem nélkül. Merev állásharc bontakozott ki. 1914. december 20-án az alakulat élelmezési létszáma elérte a 2049 főt, ezen felül 5 fő gyengélkedett.

³¹ Csíkvármegye, XI (1915. február 24) 21. sz.

³² OROSZLÁNY 1937. 61.

³³ HM HL. I. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 1. doboz. Hadműveleti iratok. Szám nélküli iratok 1914 VIII-1915 XII. 1914. december 21. 1644 főló.

A fegyverzetet 1892 puska és 4 géppuska alkotta. A 47 kétfogatú jármű lovaival együtt az ezred lóállománya 227 volt.³⁴ December 21-én Imets Béla Tuchowból írt haza Gyergyószentmiklósról: „Mi itt keveset, talán soha nem könnyezünk, meg szoktuk már a rombolást nézni, a halál mellett pedig úgy elsuhanunk, mint csillagfutás éjféli égén. Egyszer sírtam, de akkor is öröömömbé. Egy borzalmas éjszaka után sikerült elfogni az orosz. Sok orosz volt, sok száz, ezer. Hej, azaz éjszaka! Hihetetlen, ami a vaksötétben akkor történt. Ordítás és kavarodás és nem láttunk mégis csak sötétet, jajgatás, hörgés a völgyek mélyén, bozótok aljában elhagyott puskák, zsákok, emberi testek, mozdulatlan halottak és mi belebotlottunk, reájuk estünk, úgy kóvályogtunk, mint a kóbor kutyák, valamerre a völgyek mélyén, hegyhátak erdők közepén (...) és mégis felsütött a nap és mi voltunk. Szakállas emberek voltunk tele piszokkal, sárral, zulukafferek voltunk, csak a szívünk hasonlított egy keveset ahhoz a színhez, mint az otthon maradtok bőre meleg fürdő után. (...) Itt ahol járunk, nem kell világosság. Az éjszakákat megpörköli a falvak, városok éjféli tüze és ott mindnyájan melegedünk, halottak, élők egyaránt. Hanem ott hagyjuk a halottakat. A rom legyen egy helyen. Tovább járunk fáradt lábakkal, hogy új tüzek mellett megpihenjünk. Tovább járunk dicsőséggel, ha élünk, elmondjuk, elmeséljük amit cselekedtünk, csak Ti imádkoztatok, csak Ti szeresetek és várjatok örömmel fiaitokra.”³⁵

December 24-én Dabrowka-nál az ezred védelmi harcokban lecsökkent létszámú legénységéből egy zászlóaljat alakítottak, majd kikerkezett 29-én az V/4. menetszázad erősítésként, 230 fővel. Itt sebesült meg a tekerőpataki Antal Sándor 1914. december 26-án, 1916-ban pedig, mint rokkant térhetett haza.³⁶ A gyergyói honvédek első Karácsonyukat töltötték december 24-én este a lövészárkokban. A 22. honvéd gyalogezred gyergyószentmiklósi főhadnagya volt László Dezső, akinek katonái Karácsony estéjén fedezéke előtt csoportosultak és otthoni székely nóták halk éneklésével tisztelték meg parancsnokukat, majd egyikük saját maga által írt verset adott át.³⁷

Dabrowka-ról a Kárpátok irányába, a Jablonkai-hágótól nyugatra lévő Siedliska-ig vonult vissza az ezred, ahol jól kiépített állásokban két hónapig tartott ki. Imets Béla „Jablonkai csillagok” címmel írt haza a Kárpátok északi pontjáról: „Amikor az orosz beszorult a völgybe és az apró falvakat alkonyattáján felgyújtotta nehéz gránátjaival, már négy napja verekedtünk, négy éjjel és négy nap. Az éjjelek világosak voltak, mint a nappalok és az álom egy messze sötét zugban rejtőzködött, mintha megijedt volna a szokatlan fényességtől. És ezek a világos éjjelek gyönyörűek! Belebámulni a hamvadó házak világjába, egy-egy kicsit elszunnyadni, egy-egy kicsit haza álmodni, elgondolni, hogy messze Gyergyóországban van-e annyi ragyogó csillag fenn a magas égen.(...) Lábnak alatt a Laborcza sötétben rohanó vizébe alászálltak fürödni a jablonkai csillagok, fáztak, dideregtek, nem tudtak egy helyben megmaradni. (...) Hátunk megett egy szalmafedeles házikó piszkos ablakából halvány világosság szivárgott felénk. (...) A halvány világosság csalogatott. Benézni a zsúpfödeles házikóba, hogy kicsoda, micsoda ember él még ott békességben. Hanem, – hogy úgy mondjam- nem volt ott már ember, csak asszony. Egy szegény rutén asszony, meg a leánya. Az asszony öregnek, törődöttnek látszott, mintha évek óta indult volna neki a nagy hervadásnak. Ahogy beléptem, az ágyról fölemelkedett és úgy bámult reám, mint akár csak a faloldalára. Zsummogott is

³⁴ HM HL. I. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 1. doboz. Hadműveleti iratok. Szám nélküli iratok 1914 VIII-1915 XII. 1500 főló.

³⁵ Csíkvármegye, XI (1915. január 17) 7. sz.

³⁶ DESEŐ 1941. 113.

³⁷ Csíkvármegye, XI (1915. április 4) 36. sz.

valamit, aztán befelé fordult a fal felé, fejét a párnába temette és sóhajtott. Nem igen törődtem vele. Megszoktam már a ruthének ehhez hasonló fogadtatását, csak éppen a nyugodtság, a félelem nélküli nyugodtság tűnt fel érdekesnek. Mert a ruthén asszonyok ilyenkor megijednek. Szorosan a fal mellé húzódnak, duzzadt ajkuk elszederjesedik, úgy reszket, mint a nyárfalevél és szakadatlan vetik a keresztet. (...) A leány ott ült a tűzhely mellett. Magyarul köszönt. Sokáig nézte sáros, piszkos, elrongyolódott szürke ruhámat, összekuszált nagy szakállamat és ezek a piszkos rongyok átlátszó fehér bőrén átcsaltak valamit a vadrózsák halvány rózsaszínétől. (...) A leány nagy fahasábokat tett a tűzre. Beszélni akart, panaszkodni a szenvedésekről, de csak ennyit tudott mondani: -Ez a mi katonánk! Hangja elcsuklott a zokogástól és a könnyei hullottak, hulldogáltak, mint a nyári meleg eső a tavaszi rétre. Ebben a pár szóban benne volt minden a nagy szenvedésből, a határtalan bizalomból, csodálatból, abból a végtelen szeretetből, amelyet csak itt lehet megtanulni a haláltanyákon ágyúörgések, nélkülözések közepett. (...) Hanem most már nincs mit enni. Még a sót is elvitték. Csak burgonya van, de az is kevés. Egy kevés sót adtam Mariskának. Annyit adtam, hogy kettejüknek szűkösén elég lesz egy hétig. És elkezdtünk beszélni a burgonyáról. (...)”³⁸ A levélíró honvágya érződik soraiból, az otthon emléke többször visszaköszön gondolataiban. Az állandó nélkülözések és hideg próbára tette szervezetét, hiszen a januári havas lövészárkokban kellett várni az orosz támadást. A ruszin (rutén) népesség a lengyel szemben kevésbé volt barátságos, mivel kulturálisan közelebb álltak az oroszokhoz és jobban hatott rájuk a cári propaganda, ennek ellenére osztrák–magyar állampolgárokként többnyire a galíciai lengyel földbirtokos nemességgel voltak konfliktusaik.

1915. január 1-én Hajasdnál, a 22. honvéd ezred első harctéri parancsnoka, Csermák Mihály ezredes, hősi halált halt.³⁹ A golyózáporban is lován járta be a csatateret és

³⁸ Csíkvármegye, XI (1915. január 31) 12. sz.

³⁹ Csermák ezredes Hajasdon temettette el egy orosz parancsnok, majd a település visszafoglalása után exhumálták holttestét és Baján temették el 1915 augusztus 7-én.

biztatta honvédeit, mikor valaki egy éjszakai harc idején elkiáltotta magát: Lefeküdni! E pillanatban az ezredes fölemelte kezét, mintha mondani akart volna valamit, azonban holtan esett le a lováról. A golyó szíven találta.⁴⁰ Az erdei harcban gyakran a tüzéség gránátjainak becsapódásakor a fák tövestől dőltek ki, ami sok bosszúságot okozott a honvédeknek. Sokan a lövészárkok monotonítását megunva kimásztak az árokból és a vastagabb törzsű fákra kúsztak fel, onnan lövöldözgetve az oroszok állásaira. Ezért mindig volt sajnálkozás, mikor a legszebb fák kidőltek a becsapódásoktól, de az is lehet, hogy a székely embernek az erdő irányában tanúsított érzékenysége is megnyilvánult ebben.⁴¹

1915. január 3-án a 22. honvéd ezredhez, 190 fő, zömében román legénység (V/5. menetszázad) érkezett ki Galíciába Marosvásárhelyről, pótolva a veszteségeket. Azonban nemcsak a harctéren aratott a halál. Lázár Gábor (Gavrul)⁴² gyergyószentmiklósi hadnagyot a harctéri események, betegségek annyira megviselték, hogy szervezete nem bírta elviselni tovább a megpróbáltatásokat, haza került Gyergyószentmiklósról és otthon hunyt el. Az 1915. január 26-i, örmény szertartás szerinti temetéséről a *Gyergyó* hetilap is beszámolt január 27-én: „Egy fiatal, 23 éves honvéd hadnagyot kísért ki Gyergyószentmiklós társadalma örök pihenőre. Lázár Gábor, egy ambiciózus, törekvő és hőslékű fiatal hadnagy végezte be pályafutását, s pályája végét bearanyozta az az öt hónap, amit a hős, a 22-ös honvédek között a galíciai harctéren eltöltött. A nehéz, testet gyötrő küzdelmek megviselték a fiatal hadnagyot, s a kimerült szervezetet még az itthoni gondos ápolás sem tudta megerősíteni. Halála oly váratlanul jött, oly gyorsan állott be, mintha egy jól irányzott lövés a harctéren terítette volna le.”⁴³ A marosvásárhelyi *Székely Napló* hasábjain egyik tisztára névtelenül így emlékezett Lázár hadnagy 1914. szeptemberi hőstettéről: „Az arcán nagy szakáll. Alig 22 éves, de az újonnan jöttek öreg tartalékosnak nézték. A szemében gyermekes őszinte nyugalom. (...) Niedzielnica fölött csak ennyit mondott a legénységének: -Fiuk, innen már menekvés nincs. Láthatjátok ezt a tenger muszkát. Meghalunk mind, de nem ingyen. A fiuk szót értettek, aztán kiállottak a földözék tetejére, mivelhogy úgyis mindegy. De aki három kilométerre, a környéken volt, esküszöm, hogy sohase felejtik el azt a vérfagyasztó ordítást, amellyel vitte visszafelé irháját, aki a muszkából még vihette. Mert a honvéd-család a Lázár Gábor parancsára csak nem részesíthette barátságatlanabb fogadtatásban ő kelmeit. (...) - Hadnagy úr, vetik föl az eszmét a bakák, nem mennénk rohamra? -Hogyne, fiam! - Szakaszevetők beszüntetni a tüzet. Fújjad cigány. A század megmozdul, mint ahogy a Maros szokott kicsapni a partra és végig tipor a mezőkön az ár. Gábor elől, nehezen húzva fáradt, fiatal lábát a somfabot után és lobog a vállán a közismert pellerin. Úgy hallom, megcsókolták azt a ruhafoszlányt a bakák, akik alattad szolgálva sebesültek meg. Igaz ez Gábor? Én hiszem. (...) Hazament, aki sohasem hitte, hogy hazajut. És az első éjjel, hiszem, hogy túlradó boldogságban a szíve megölte.”⁴⁴

⁴⁰ OROSZLÁNY 1915. 46.

⁴¹ OROSZLÁNY 1915. 47.

⁴² LÁZÁR Gábor (Gavrul) gyergyószentmiklósi magyar királyi hadnagy 1892 – 1915. január 24. Temetése örmény szertartás szerint zajlott.

⁴³ Csíkvármegye, XI (1915. január 27) 11. sz.

⁴⁴ *Székely Napló*, XLV (1915. március 9) 37. sz.

tek. Az oroszok a hóban a drótakadályokat észrevétlenül közelítették meg és sikeresen elvágták, így meglepetésszerűen tudtak támadni. A helyi betöréseket végül Horváth százados III. zászlóaljának segítségével sikerült felszámolni. Közben Szalay százados, az I. zászlóalj parancsnoka, a visszaszorított részeket újjá szervezte, majd ellentámadásra indult, aminek eredményeképpen sikerült felszámolni a szemben lévő orosz beszögellést. A saját tüzéség beavatkozásának is köszönhető volt, hogy az állandó támadásokban kivérzett orosz csapatok maradványai megadták magukat: 664 foglyot ejtettek (141 tiszt), 700 puskát és 3 géppuskát zsákmányoltak. Az elfogott orosz tisztek szerint két zászlóaljuk teljesen megsemmisült. A 22-esek állományából elesett 2 tiszt

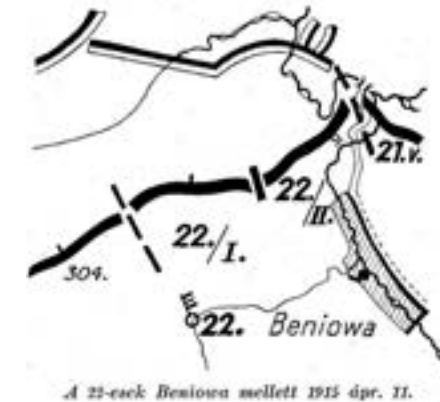
1915. február 8-17. között Bobowa-n tartózkodott az ezred tartalékban. A február 25-i, a bekerített Przemysl erődrendszere elleni osztrák–magyar felmentő támadáshoz nem csatlakoztak a délebbre lévő alakulatok, hanem a Kárpátok vonalán rendezkedtek be állóharcra. Február 24-én a 22. honvéd gyalogezred az Uzsocki-hágótól keletre, a Kárpátok külső peremén, a Zadzielsko település előtt lévő Klewa 901 magaslaton rendezkedett be védelemre.

Hosszú állásépítés következett. Március 12-én egy fél század honvéd felderítő vállalkozást hajtott végre az orosz vonalak ellen, már ötven lépésre voltak az orosz árkoktól, mikor erős puska és géppuskatűzet kaptak, ráadásul az oroszok fényszórókkal világították meg a terepet. Támogatásukra az egész arcvonal tüzet nyitott, melyet az orosz arcvonal visszavont. A vállalkozó csoport tagjai egyenként tudtak csak visszaszivárogni a magyar állásokba. Március 13-án az oroszok három-négy soros rajvonalakban támadták a Klewa magaslaton lévő állásokat, azonban a honvédek tüzeben minden rohamuk összeomlott. Március 14-én a Klewa magaslat oldalában lévő II. számú támpont is támadást kapott, a honvédek tartalékok bevetésével sem tudtak kitartani, sokan elesetek vagy fogságba estek.

és 114 honvéd, megsebesült 274 fő, eltűnt 60 fő.⁴⁵ A gyergyóremetei Bakos Alajos tizedes március 14-én sebesült meg, azonban felgyógyulása után újra harctéri szolgálatot teljesített, míg 1916. augusztus 10-én fogságba nem esett, ahonnan 1918 júniusában tért haza. Helytállásáért kis ezüst és bronz vitézségi érem díszítette mellkasát. 1915. március 15-ét a lövészárkokban ünnepelte meg az ezred. L. Gyula honvéd hadnagy levelet küldött, a *Csikvármegye* nevű, szintén Gyergyószentmiklóson, hetente három alkalommal megjelenő lapnak az eseményről: „Ez nemcsak megszokott ünnepi lelkesedés volt, itt nemcsak lelkesedtünk, hanem teljesen átértéztük a Talpra magyart! Itt nem kellett lelkesítő beszéd. Önkéntelenül térdre hull az ember, s mikor feláll, a szeme tűzben ég, a lelkesedés és a hazaszeretet tette, hősiességében való kiváltására és megbizonyítására készlet. Látnád csak a székely katonáimat, bátorságban, harctéri kedvben nincsen párjuk. Ha látnád, letérdelnél és imádkoznál a nemzetért.”⁴⁶

A március 18-i újabb sikertelen orosz támadás után csend honolt az arcvonalon, azonban a hóolvadás miatt az állások teljesen megteltek vízzel, a fedezékek több helyen beomlottak, rendbetételük április 6-ig, az ezred kivonásáig folyt. A hidegek elmúlásával a halottak összegyűjtése is nagyobb odafigyelést igényelt, mivel az oszlásnak indult testek bűzét gyakran a csata végéig kellett mindkét fél túrja árkaiban. A harcok utáni csatatér látványáról érzékletesen számolt be Imets Béla az 1915. februári harcok idejéről: „A szétdobált fehér muszka zsákok, szuronyos puskák elmosódtak a halvány fényben. Embert nem igen lehetett látni. Elfogták vagy összegyűjtötték és elhantolták őket. Meg fogtam egy fehér muszka tarisznyát és fel akartam emelni a földről, hogy lássam, mi van benne, de nagyon nehezen jött. Erőlködtem, azt hittem, valamely ágba meg van akadva és csakugyan engedett. De nem volt ám megakadva. Ott volt a muszka hátán, s ahogy felemeltem, rásütött fedetlen fejére a holdvilág. Brrr. –Eleresztettem, s estében neki dőlt egy kövéres fatörzsnek, hogy minket szemmel kísérhessen, vajjon hová, merre megyünk.”⁴⁷

A 38. honvéd gyaloghadosztály április 3-án egy német hadtest alárendeltségébe került, majd Uzsoktól északra vetették be. Március 28-tól a 22. honvéd gyalogezred új parancsnoka Hábel István ezredes lett. Ezt követően Bienowa-nál rendezkedett be védelembe az alakulat, a honvédek állásait április 9-én és 21-24-én támadták meg az oroszok.

⁴⁵ OROSZLÁNY 1937. 70.

⁴⁶ *Csikvármegye*, XI (1915. március 12) 24. sz.

⁴⁷ *Csikvármegye*, XI (1915. március 10) 23. sz.

Az orosz próbálkozások 25-ére abba maradtak: „reggel a felkelő nap orosz hullák szavait világítja meg, halottak lepik el az egész előterepet, azokon keresztül már nem kísérel meg újabb támadást az ellenség”.⁴⁸ A gyergyócsomafalvi Kakucs Imre tartalékos főhadnagy 1915 márciusától tartózkodott a harctéren, ahol áprilisban Bienowa-nál, a bal lábszárán sebesült meg.⁴⁹ 1915. április 19-én érkezett ki a hadszínterre a IX. menetzászlóalj Marosvásárhelyről 936 fővel. 1914 augusztusa óta tizenhét alkalommal kapott erősítést Marosvásárhelyről az ezred, összesen 8349 főt, ami rávilágít a veszteségek mértékére.⁵⁰ A lövészárkokban zajló életet érzékletesen mutatja be Kémenes Mór tanító, 22-ös honvéd hadapród, 1915. április 20-án keltezett levelében: „Éjjel 11 óra van most. Künn gyönyörűen világít a hold. A csillagok, mint valami mennyei őrszemek vigyáznak a két alvó rajvonra. Mert az őrszemeken kívül, akiket épp mos vizsgáltam meg, alszik itt mindenki és minden. Én meg ide húzódok lakosztályom nyitott kandallójához és levelet írok. (...) Most künn a futóárkokban lépéseket hallok. Csak a fölvtábori őrs. A parancsnok jelentkezik. Idegesen zavarom tovább. Megint csend. A tüzem is lankad. Meglököm a legényemet: – Friss gallyat a tűzre! A legény felriad: -Hadapród úr, azt álmodtam, hogy béke volt, s mi zeneszóval vonultunk be Vásárhelyre, s minden virágos volt, s a leányok meg az asszonyok intettek. Mi meg örültünk.” Kémenes tanító utolsó soraiban „kicsi tanítványainak”⁵¹ üzent haza, majd napok múlva hősi halált halt.

Marosvásárhely polgármestere, Nagy Imre, a város nevében 1915. április 24-én átiratot intézett az ezredhez, melyben a város nevében megdicséri az alakulat helytállását: „Az ezrednek az Apostoli Király és szeretett hazánk oltalmazása közben kiömlő minden vércseppje e város és vidékének testéből fakad, az Önök szíve és a miénk együtt dobban.”⁵² Bernády György, Maros-Torda vármegye főispánja alapítványt hozott létre az uzsoki hősök hozzátartozóinak megsegítésére. A háttország lakosságának mozgósítása a háború érdekében minden eszközzel folyt a háború alatt. 1915. augusztus 1-jén székely bakák által zsákmányolt orosz ágyút állítottak ki Marosvásárhely főterén a Bem szobor mellé: „annak a generálisnak ércalakja tövében, aki elől és székely vitézei elől már félszázad előtt úgy futott a muszka, amint most fut lélegzetvétel nélkül.”⁵³

Május 6-án a 22. honvéd ezredet Bienowáról Hajasdra irányították pihenőbe, a Kárpátok mögé, mert sajnos a háború eddigi időtartamában többet futott a honvéd a „muszka” elől, mint fordítva.⁵⁴ Imets Béla szakaszával a tavaszi harcok idején felderítő vállalkozás során lepte meg az oroszokat, melyről a *Csikvármegye* hetilap is beszámolt: „Kiadtam a parancsot. –Az út mentén mindenki rejtőzzék egy fa mögé. Ha jönnek a kozákok, ösztüzet adunk. (...) Közeledtek, borzas kicsi lovuk szimatolt valamit a levegőben s a vad legények előre néztek, egyenesen a taligaút mentén. Egyik sem sejtette, hogy a halál két percze ólalkodik tőlük. Elöl az egyik, egy szép kövéres szürkével poroszkált, utánna a többiek vagy huszan. Már éppen elénk értek, a szürke megtorpant és farával befordult az út túlsó oldalán a bokrok közé, hogy a feje épp szembe volt velünk. Most a mélységes csendbe belekiáltottam: -Cél! – Tűz! Brrr. – Cél! – Tűz! Brrr. Potyogtak, hullottak, ordítottak, de nem volt irgalom. Pusztulni kell az ellenségnek,

pusztulni, pozdorjává törni, szétmorzsolni, hogy az álmaink nekünk is megtisztuljanak. Egy pár megmenekült. Elvágattak, amerről jöttek, de a többi mozdulatlan feküdt a földön.”⁵⁵ A keserves 1914 őszi harcokat követően azonban 1915 tavasza elhozta a Monarchia csapatainak a győzelmet.

A háború előrehaladtával egyre több változás állt be az osztrák–magyar haderő szervezetében. A háború elején míg zászlóaljanként egy géppuskás osztag volt beosztva, addig a háború második felében minden zászlóaljhoz tartozott egy géppuskás század 8 géppuskával és a gyalogszázadok létszámát zászlóaljanként háromra csökkentették. Az ezredutasztagból műszaki század lett, amelynek egyik szakasza az akna- és gránátvetők, továbbá a gyalogsági fényszórók kezelésére volt rendelve. Ezredenként egy gyalogsági ágyúszakaszt (2 löveg), 1 távbeszélőszakaszt, valamint zászlóaljanként 1-2 kézigéppuskásszakaszt állítottak fel. A háború végén már a legtöbb zászlóaljnak is volt külön gyalogsági ágyúszakasza, a századoknak pedig 1-1 kézigéppuskásszakasza.⁵⁶

Változás állott be 1915-ben az egyenruhák terén is. Már a háború elején kiderült, hogy a csukaszürke szín nem alkalmas háborús körülmények között, így 1915-től a német hadsereg tábori szürke színét vette át a Monarchia hadereje. A magyar nadragokról eltűnt a zsinórzat, a bőr lábszárvédővel el nem látott gyalogosok számára felgöngyölhető lábszártekeresztet rendszeresítettek, 10-12 cm széles és 180-220 cm hosszú posztószalagot. Ehhez járult a gázálc és a rohamsisak bevezetése. Először rohamsisakot 1915-ben az olasz fronton rendszeresítettek, majd 1916-tól indult meg a tömeges gyártás. A kézigránátot, mint robbanótöltettel ellátott közelharceszközt szintén 1915-ben rendszeresítették. Az állásháborúban sokszor elsődleges kézifegyverré vált. Az ellenség közeledtekor előbb puskát, majd kézigránátot, távolodásakor kézigránátot, majd puskát kellett használniuk a honvédeknek.⁵⁷

A tűz megnövekedett szerepe, a géppuskák széleskörű alkalmazása lehetetlenné tette a gyalogság sűrű, lánctalakzatban való támadását. A háború elején a rajvonban rohamozó katonák fél vagy egy lépés távolságra voltak egymástól, ami miatt a kezdeti veszteségek elérték a 40-45 százalékot. A védelem már 1914 végén két-három összefüggő lövészárkból kiásott védőövből állt. Az árkok közötti távolság 100-150 m volt. A védőövből a hadosztály tíz kilométerig terjedő szélességben, és három-négy kilométer mélységben védett. Az erők, eszközök zömét a peremvonalban helyezték el. 1915-16-ban a védelem mélysége már 15-20 km mélységig növekedett a tüzérségi tűz hatásának kiküszöbölésére, a védelemben fokozatosan két védőövet építettek ki, melyek két-három állásból álltak. Az első vonalban a védelem alapja a tüzérségi gránátok elleni védekezés volt, ezért fa és föld felhasználásával, minimum egy m vastag földemmel ellátott, belül fával burkolt fedezékeket és óvóhelyeket építettek. A bányászati módszerekkel mélyített bombabiztos fedezékeket akár 8-10 m mélységbe is leásták. A lövészárkok mélysége minimum 1,5 m mély volt. Előtte 60 cm magas mellvédet emeltek. Ahol a talaj állékonysága megkövetelte, az árok rézsűjét fával burkolták, és az árok alján vízelvezető csatornát mélyítettek. A több soros drótkadályokat az árkok előtt telepítették úgy, hogy folyamatosan tűz alatt tudják tartani.⁵⁸

⁴⁸ OROSLÁNY 1937. 72.

⁴⁹ DESEŐ 1941. 35.

⁵⁰ HM HL. 1. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 1. doboz. Hadművelési iratok. Szám nélküli iratok 1914 VIII-1915 XII. 1915. április 19. Kimutatás az ezredhez, a háború kezdete óta kiérkezett kiegészítésekről.

⁵¹ *Székely Napló*, XLV (1915. május 1) 66. sz.

⁵² *Székely Ellenzék*, XVI (1915. április 28) 66. sz.

⁵³ *Székely Napló*, XLV (1915. augusztus 3) 119. sz.

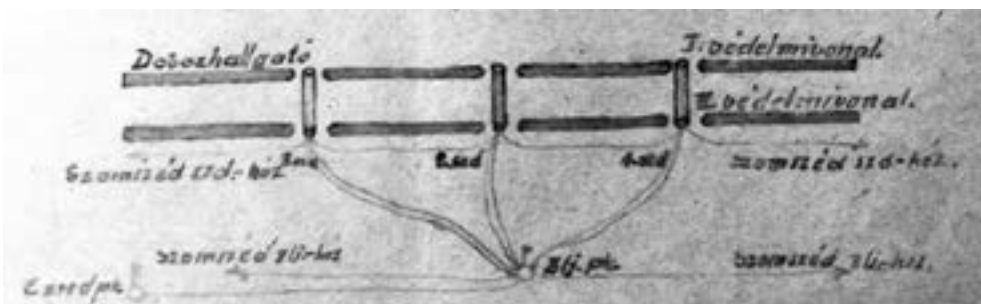
⁵⁴ DESEŐ 1941. 115.

⁵⁵ *Csikvármegye*, XI (1915. március 3) 22. sz.

⁵⁶ BERKÓ 1928. 522.

⁵⁷ BERKÓ 1928. 384.

⁵⁸ *Hazánk dicsőségére : 160 éves a Magyar Honvédség*. Szerk.: MARKÓ György, LUGOSI József. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2008. 266. (A továbbiakban: MARKÓ 2008)

Forrás: HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.

A 22. honvéd gyalogezred I. zászlóaljának védelmi vonala 1915-ben

A Gorlice-i áttörés után

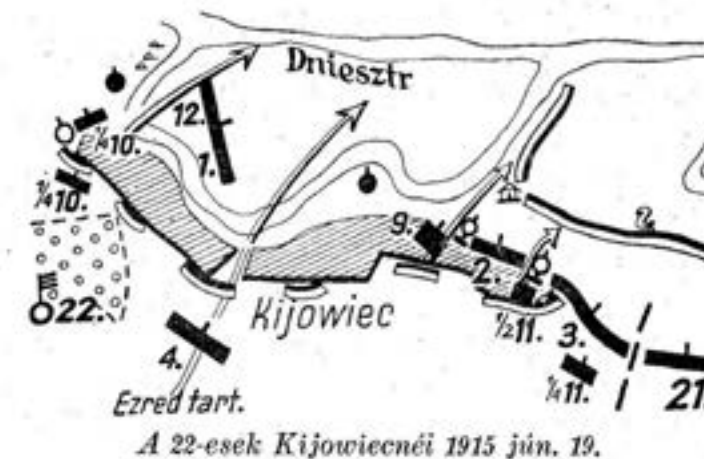
1915 tavaszán Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia nagyszabású hadműveletet tervezett Gorlice-Tarnow-on át kelet felé, melynek során a cél a Kárpátok hágóit dél-keletebbre támadó orosz erők bekerítése volt. Gorlicénél 1915. május 2-án háromnapos tüzérségi előkészítés után, melynek során egy szűk 35 km-s körzetben ezer löveg ontotta tüztét az orosz állásokra, az áttörés teljes sikert hozott, melynek során az orosz csapatok minden fronton visszavonultak. Veszteségük halottakban, sebesültekben és eltűntekben közel fél millió volt. A győzelem kihasználását gyengítette Olaszország beavatkozása a világháborúba az Antant oldalán, ami miatt a Monarchia kénytelen volt elvonni csapatokat a keleti-frontról.

A gorlicei áttörés után a támadó német Dél-hadsereg, Bothmer-hadtestének alárendeltségében a 38. honvéd gyaloghadosztály május 11-én kezdte meg az üldözést keleti irányba, újra elérve a Lemberg városától délre lévő területeket. A 22. ezred május 16-án Lisowice-nél ütközött meg az oroszokkal, követve az elől haladó 24. honvéd gyalogezredet, miután egy német hadosztály kötelékében 40 km-t nyomult előre erőltetett menetben az alakulat.

A 22-esek Lisowicenél 1915 máj. 17.

A településért több napos harc bontakozott ki, amelynek során május 18-án Hábel István ezredes, ezredparancsnok hősi halált halt. A háború után Koncz Nándor zászlós így emlékezett vissza Lisowice elfoglalására: „Az oroszok a község szegélyénél levő hevenyészett kerítés mögött voltak megerősített állásban. Az oroszok az állást nagy tömegekkel szállották meg. Géppuskáikat háztetők kéményeiben és fák tetein helyezték el, s ezek nekünk érzékeny veszteséget okoztak. A támadás emlékezetem szerint 5-6 napon át tartott, mivel egy nyílt búzatablán kellett előnyomulnunk. A veszteség minden egyes mozzanatnál oly nagy volt, hogy a tartalékok újabb bevonásáig sehogyan sem tudtunk

A 22-esek Kijowiecznél 1915 jún. 19.

előbbre jutni, s akkor is csak métereket. A kis távolság miatt és mivel az oroszok túlnyomóan robbanó golyóval lóttek, főképp halottakban szenvedtünk nagy veszteséget. A lőszer és étkezés utánpótlása az alatt az 5-6 nap alatt majdnem lehetetlen volt. Lőszert a halottaktól szedtünk el, hogy a szükségletet fedezhessük. Az oroszok, mint egy megbolygatott darázs-fészék, a legteljesebb tölténypocsékolással tüzeltek éjjel-nappal, túlnyomórészt robbanó golyóval. Ha megmozdultunk, valósággal lekaszálták sorainkat. A magasabb parancsnokságok egyes honvédekkel küldöttek ki kétszersültet az éhség csillapítására. Ezeket a kúszó honvédek árkaik mögött a szó szoros értelmében rostává lóttek. Ugyanez a sors várt arra a honvédre is, aki az állásból próbált kimenni, hogy az élelmet a halott honvédtől behozza. A folytonos előremozgás miatt nem volt összefüggő állásunk, hanem mindenki saját maga által ásott kis teknőben helyezkedett el. – A fent leírtak szerint közelítettük meg az orosz állást kb. 100 méterre. Ebben az állásban egyszer csak hallom hátulról a rohamjel fújását. Erre kiemelkedtem a fedezékemből s látva azt, hogy az egész vonal majdnem meg van merevedve, s mozdulni sem akar, embereimet földrögökkel való megdobálással kényszerítettem a roham megkezdésére. Erre egy pár közelemben levő elszántabb ember velem együtt előre rohant s így sikerült magammal rántani a szomszédos vonalakat is. Erős kézítusa mellett, amely ember-ember ellen folyt, az állást bevettük és sok fogoly és hadizsákmány jutott birtokunkba. Ezen fegyvertényért lettem a II. o. e. v.⁵⁹ éremmel kitüntetve.⁶⁰

Május 20-22 között az ezred tovább nyomulva keletre, Zadarevac-nál támadta a visszavonult ellenség állásait. Itt a nagy tisztí veszteség miatt újonnan érkezett fiatal tisztek kerültek parancsnoki beosztásokba a harc hevében, ami tájékozatlansághoz és hibás parancsok kiadásához vezetett. A 75. honvéd dandárparancsnokság (Latzin Raymond ezredes) félre értve a jelentéseket, úgy értelmezte, hogy a csapatok elfoglalták Zadarevac községet, ezért elrendelte a támadást a következő község ellen, miközben a honvédek még Zadarevac község előterében küzdöttek súlyos tűzben. Hábel István ezredes halálos sebesülése után, az új ezredparancsnok, Laurencsics Ferenc alezredes alapos tüzérségi előkészítés után 50 lépésnyire közelítette meg alakulatával az orosz állásokat, azonban a roham kudarcba fulladt. A gyergyóditrói Száva Gerő tartalékos zászlós e hónapban a XI. menetzászlóaljjal került ki a frontra, majd júliusban orosz fogsába esett, ahonnan 1918 augusztusában, mint csere rokkant került haza Ditróba.

⁵⁹ II. osztályú ezüst vitézségi

⁶⁰ OROSZLÁNY 1937. 255-256.

Május 27-én nyugatabbra, Lemberg vonalában Lukawica Wyzna-nál német csapatot váltott fel az ezred és sikertelenül támadta meg az orosz védőállásokat szinte nyílt terepen, melyek előtt 3-6 soros drótkadályöv húzódott, mígnem az ellenség június 4-én vissza nem vonult.⁶¹ Az üldözés alatt Czerniownál 1000 foglyot ejtettek a honvédek. Június 9-én orosz ellentámadás miatt az ezred a Dnyeszter folyó mögé vonult vissza. Az átkelés közben 171 ember veszett oda. A 38. honvéd gyaloghadosztály többi ezrede is szintén súlyos veszteségeket szenvedett, mely mintegy 900 puskával kb. 9 km arcvonalon védekezett.⁶² Június közepére általánosan a San-Dnyeszter folyók mögé vonult vissza az orosz haderő. Az ismételt üldözést követően 1915. június 19-én Kijowiec falu elfoglalása csak nagy nehézségek árán sikerült a 22. honvéd ezred heves támadása ellenére. Az oroszok szívósan védekeztek, mivel a Dnyeszter folyó partjának elvesztésével járt volna visszavonulásuk. Az orosz géppuskatűz itt is nagy veszteségeket okozott.⁶³

A Dnyeszteren való átkelést követően, 1915. június 24-én Török Albert százados III. zászlóalja Holdowice községet foglalta el. Az ezred 25-én a szomszédos Kalinowkát szuronyrohammal vette be, ahol egy orosz őrnagyot, egy századost és 631 katonát ejtettek foglyul: „kétszeri szuronyrohammal, elkeseredetten, vad kiáltozással a sötét éjszakában és a nappal elfolyt bajtársi vér bosszút lihegő vakmerőségével törnek be az orosz állásokba, s a honvédek dühétől megfélemlített ellenség ész nélkül dobálja el fegyvereit. Ebben a pillanatban felülkerekedik a székely lovagias karakter, a honvédek nem öldökölnék tovább, a kegyetlen bosszú nemes gesztussá érik pillanatok alatt, a fegyvertelen orosz tömeget (...) sorakoztatják és viszik hátra az állások mögé.”⁶⁴

⁶¹ OROSZLÁNY 1937. 80.

⁶² SZAKÁLL TGY. 52.

⁶³ DESEŐ 1941. 116.

⁶⁴ OROSZLÁNY 1937. 90.

Június 30-án tovább haladva keletre Jozefowból vetették ki az ellenséget a 22-esek, azonban a támadás kifulladás a Gvina-Lipa folyót követő átkelés után, mely folyó a Dnyeszter északi mellékfolyója, ahol az ezred 50 halottat és sebesültet veszített, majd a folyó keleti partján beásta magát. Július 1-jén az oroszok sikertelen ellentámadást kíséreltek meg, ami kis híján az ezred bekerítésével végződött. 430 fős veszteség árán sikerült visszavonulni a bekerítésből Jozefow településre, az ezred létszáma 260 főre zsugorodott.⁶⁵

Július 8-án emberhiány miatt a sebesült vívókat is puskával szerelték fel és a rajvonalba küldték. A következő napokban a keletre tartó üldözés a Gvina-Lipa folyóval párhuzamos mellékfolyóig, a Zlota-Lipa környékére vezetett, ahol Urlovnál augusztus 28-án heves ellenállásba ütközött az ezred és 1100 embert veszített. Itt sebesült meg a gyergyócsomafalvi Csata László tartalékos főhadnagy, aki 1915 áprilisa óta, a tisztiszkola befejezését követően került ki a harctérre. Sebesülése miatt visszakerült 1918 nyaráig a marosvásárhelyi pótzászlóaljhoz. A háború végét az olasz fronton érte meg, majd hazatért Marosvásárhelyre, ahol az összeomlás után a Székely Hadosztály kötelékében teljesített szolgálatot 1919 márciusáig.⁶⁶ Július 26-án Imets Béla a következőket jegyezte fel, megelégedve az állásharcok monotonitását Rekszinnél: „A Zlota-Lipa felől zuhog a víz s apró járőrök suhannak a drótsövények alatt, figyelnek, nehogy betörjön a muszka. (...) Messze a balszárnyon őrtüzek roppannak s világítópisztolyok zöldes-kékes fényű gömbje hull a patak mocsara felé. – Halló! Halló! Itt 22. Itt a II. zászlóalj. Miféle tüzelés van a balszárnyon? – A muszkák. Egy-két bomba csattan s álmosan rezdül meg a vasúti töltés tömbje, hol az apró odukbán bársonyszékek, finom bútorok hevernek. (...) Egyéb nincs csak halló, mi van ott, mi van itt, hogy az ember megbolondul. Aztán belekezd a közepe is a frontnak. Úgy tüzelnek, mint a jégeső, a géppuska pedig szakadatlan berreg, hogy kilyukassza a sötétséget. (...) Hajnalodik (...) A figyelők felhajtják köpönyegük nyakát s a harmat rászáll puskájuk szuronyára, ahogy mozdulatlan állnak és néznek a Zlota-Lipa völgyébe, a magas töltés mögül egy-egy lövéssel jó reggelt kívánva a visszavonuló orosz tábori őrsöknek.”⁶⁷

Szeptember elején az ezred a Zlota-Lipa folyóval párhuzamosan a Dnyeszterbe ömlő Sereth-folyónál került harcba, mely szintén a Dnyeszter keletebbre lévő, északról érkező mellékfolyója. Szeptember 11-én Ihrowicánál súlyos ellenséges tűzbe kerülve az alakulat, Papp György zászlós a 38. honvéd gyaloghadosztály segítségére érkező csapatok beérkezéséig maroknyi emberrel tartotta vonalait a túlerővel támadó oroszokkal szemben. A Csíkvármegye hetilap 1915. szeptember 3-án beszámolt Puskás Dezső ditrói hadapród vaskeresztes és Csató Sándor gyergyószentmiklósi hadapródjelölt 2. osztályú ezüst vitézségi éremmel való kitüntetéséről, melyet a harcokban tanúsított bátor magatartásukért kaptak.⁶⁸ Imets Béla szeptember 20-án a Sereth folyó partjáról tudósított: „Mély csend. Egy major szélén fekszem, holtan fekszem a fáradtságtól, s felettem a szerethmenti szelek éles muzsikája szól. Itt a tavak, az ősi mocsarak tájékán költözőben vannak a darvak. Olyan szürkék, olyan a szárnyuk suhanása, mint nálunk, mikor szürkület táján beleszottyannak a Görgényhidlábánál a Maros sötét tükrebe. Hallom a hangjukat, szárnyuk suhanását fenn a magasban. (...) A meleg pára alig fér ki a torkomon, valami úgy fojtogatja, szétépem mellemen a szürke ruhadarabokat, az inget, hadd hús harmat itassa gyökerét a szívnek. A szív! Türelmes jószág, s olyan boldog,

⁶⁵ OROSZLÁNY 1937. 92.

⁶⁶ OROSZLÁNY 1937. 262-263.

⁶⁷ Csíkvármegye, XI (1915. augusztus 6) 88. sz.

⁶⁸ Csíkvármegye, XI (1915. szeptember 3) 101. sz.

ha közel érzi a halál szagát. (...) Hallom, -hallod-e a géppuska kattogását? –A melledet megtödzeli, mint a Singer gép a jóféle szövetet, s neki fogsz álmodni a tanyaszélen, vagy a végtelen örök mezők közepén. (...) Milyen jó meghalni. Egyszerre eszedbe jut minden, s nem sajnárod a múlt elveszett álmait, szétszórt, félbemaradt szerelmeket: veszejtő asszonyokat, lányokat, akik élnek és alusznak, akik várnak édes vágyódással immár másokat.⁶⁹

A 38. honvéd gyaloghadosztály 1915. november 1-jén a Dnyeszter keleti irányban következő mellékfolyója, a Strypa alsó folyásánál lévő Siemkowiec-nél ellentámadást intézett egy német hadosztály tehermentesítésére.

Forrás: HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.

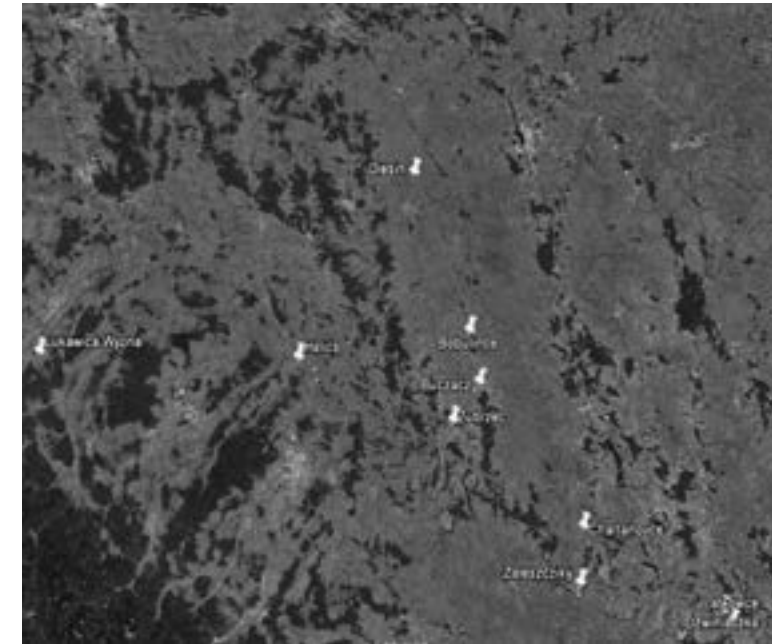
A települést ismételt rohamokkal sem sikerült teljesen elfoglalni november 2-án és 3-án sem. Friss orosz erők ellentámadásai kivetették a 22. ezredet a településről a 21. és 24. honvéd ezredek zászlóaljaival együtt. November 2-án a 22. ezred I. zászlóaljának négy géppuskáját kezelő géppuskásainak önfeláldozására volt szükség a visszavonulás fedezéséhez, melynek következtében a visszamaradt géppuskák közül kettő megrongálódott és több kezelő is megsebesült vagy hősi halált halt. November 4-én német erők segítségével ismét ellentámadást hajtott végre a 75. dandár, Siemkowiec nyugati széléig jutva, ahol a honvédek 280 foglyot ejtettek, azonban az oroszok végül visszanyomták a támadókat és a foglyok őrzőikkel (30 fő) a két tűz között maradtak. Délután ismételt rohammal sikerült elfoglalni a települést és a foglyokat hátravinni.⁷⁰ A 38. gyaloghadosztálynak német támogatással végül több napos harcot követően sikerült az orosz csapatokat a folyó keleti partjára visszanyomni 50 százalékos veszteség árán, amivel megakadályozta egy nagyobb orosz támadás kibontakozását, melynek első fázisa a Strypa-folyón való átkelés lett volna. Az eredmény legalább 6000 orosz hadifogoly volt.⁷¹ Walter Péter maroshévízi tartalékos főhadnagy az 1915. november 2-i harcban esett orosz fogságba. A november 6-i kimutatás szerint az ezred vesztesége 89 halott,

⁶⁹ Csíkvármegye, XI (1915. október 8) 115. sz.

⁷⁰ HM HL. I. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 1. doboz. Hadműveleti iratok. Szám nélküli iratok 1914 VIII-1915 XII. 1915. november 4. Harcjelentés.

⁷¹ SZAKÁLL TGY. 61.

150 sebesült és 90 eltűnt volt.⁷² Az 1915. november 1. és 10. közötti veszteségi kimutatás szerint Gyergyó vidékéről megsebesült a gyergyóújfalvi Pál Albert, továbbá többen eltűntek a harcokban: Vaslabán Demeter (Gyergyóbékás), Vargyas Gergely (Gyergyóalfalu), Nagy József hadapródjelölt (Gyergyóremete), Veszán Demeter (Gyergyóhodák), Máté Ambrus (Gyergyószentmiklós).⁷³ A november eleji harcok folyamán az ezred 1764 fős létszámából elesett 306, megsebesült 379, eltűnt 272 fő.⁷⁴

A 22. ezredet ekkor kivonták az arcvonalból és előbb Kozowára, majd Olesinbe helyezték tartalékba, a Strypa folyó mögé. December 7-én Kozován a honvédeket meglátogatta II. Vilmos német császár, aki méltatta a hadosztály érdemeit és magyarul éltette Ferencz József császár és királyt. Hersényi László őrnagy, ezredparancsnok és Bobest Mátyás százados személyesen kapták meg a vaskeresztet a császártól, továbbá 1007 fő kapott legénységi kitüntetést.

Olesintől 1918 márciusáig

December 17-én a Sereth partján az osztrák–magyar–orosz tüzéségi párbajt érzéketlenül írta le egy ismeretlen 22-es gyergyói honvéd a lövészárokból: „Hajnal óta harangoznak. Az egyik gránát a másik után csap le a székely bakák elé. Félméterre a föld alatt, a fejem felett egy kicsépeletlen zabkazallal, mely véd és takar, percekét számlálva várom: a székely vitézség kerekedik-e felül, vagy az elhódított földet visszavenni akaró muszka túlerő? Az idegek túlfeszítettsége készletet írásra. Elvonja figyelmemet a szörnyű biztossággal becsapódó gránátoktól. Tízpercenként írok egy sort. Ez alatt négy-négy

⁷² HM HL. I. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 1. doboz. Hadműveleti iratok. Szám nélküli iratok 1914 VIII-1915 XII. 1915. november 6. Veszteségi kimutatás.

⁷³ Kriegsarchiv: Österreichisches Staatsarchiv, Wien. M. kir. 22. honv. gyalogezred. I. zászlóalj. Gazdasági hivatal. Név szerinti veszteségi kimutatás 1915. november 1-10.

⁷⁴ CSEJKOVITS Károly: *A kolozsvári 38. honvéd gyalog hadosztály harcai Siemkowiec körül 1915 nov. 1-5.-ig. A m. kir. honvédség egyik leghíresebb fegyverténye.* In.: *Hadtörténelmi szemelvények a világháborúból.* Budapest, M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár, 1927. 186.

sortüzet ad le hat muszka nehézüteg. Saját tüzérségünk irtózatossal erővel, pillanatnyi szünet nélkül válaszol. Pont 5 óra.”⁷⁵ A tüzérségi párbajokat követték a gyalogsági rohamok, amikor fokozatosan a támadó gyalogság elé helyezte a tűzfüggőnyt a saját tüzérség, hogy ne tegyen kárt az előrerohanó katonákban, továbbá hogy megakadályozza az ellenség tartalékainak előrevonását. A tüzérségi előkészítés robbanásai és hangorkánja próbára tették a katonák idegeit.

A 38. honvéd gyaloghadosztály 1918 tavaszáig a Dnyeszter-Strypa vidékén maradt jobbára hadsereg-tartalékként, mivel a keleti fronton a háború második két évében inkább volt jellemző az állóháború, mint az első két évben. A 22. gyalogezred honvédei tartalékviszonyban is folyamatosan foglalkoztatva voltak. A zászlóaljparancsnokok külön-külön részletes kiképzési tervezeteket dolgoztak ki és a kiképzést naponta részleteiben vezették. A gyakorlatok rövid időtartamúak voltak, azonban alaposan szerveztek. Egyes délutánokat a tisztaság ápolására használták fel: fehérnemű mosásra, a ruházat és felszerelés rendbehozatalára.

1915. október 26-án a következő volt az ezred napi tevékenysége: reggel 6 órakor volt az ébresztő, 7 óráig kiosztották a reggelit és megtörténtek a századkihallgatások, 11 óráig foglalkozás tervezet szerint, 14 óráig pihenő, 16 óráig foglalkozás (lőiskola, kézigránátvetés szemléltető elméleti oktatással), 16.30-ig parancskiadás, tisztelgési gyakorlatok, 17 óra vacsora kiosztás, 18 és 20 óra között tisztogatás, majd a napot a 20 órai takarodó zárta.⁷⁶

A gyergyóditrói Ádám József igazgató-tanító tartalékos hadnagyként 1915. januárjában, 40 évesen vonult be katonai szolgálatra, majd ez év októberében érkezett ki a 22. honvéd gyalogezred harcálláspontjára, Galíciába. Részt vett az ezred minden nagyobb ütközetében a háború végéig, majd hazatért.

1916-ban Conrad vezérezredes, vezérkari főnök Olaszország kikapcsolását tartotta legfontosabb célnak egy nagyszabású hadművelet által, Németország ezzel szemben a Franciország elleni támadást helyezte előnybe. Nyárra, Németország verdun-i erődök elleni hadművelete kifulladt, amit angol ellentámadás kísért a Somme-folyónál júliusban. A Monarchia májusi hadművelete is kudarcot vallott Olaszország ellen. Oroszország 1916. június elején indította meg tehermentesítő támadását a keleti-fronton a Monarchia két hadseregét semmisítve meg. 1916 novemberében elhunyt Ferencz József császár és király, utóda IV. Károly saját kezébe vette a legfelsőbb katonai irányítást, azonban vajmi kevés hatást tudott gyakorolni a német félre. Conrad utóda a brassói szász származású Arthur Arz von Straussenburg vezérezredes lett. A brassói szász próbálta ellensúlyozni Károly császár és király katonai hozzáértését. Miközben a háború fordulópontjához érkezett, a Monarchia hadereje teljesítőképeségének határára jutott. A veszteségek, különösen a fiatal, aktív, hivatásos tiszti és tiszthelyettesi állomány szinte teljes pusztulása megfosztotta a Habsburg-házat a dinasztikus egységet habozás nélkül támogató tömegbázistól.⁷⁷ Az állásharcok idején havi 5 %, más számítások szerint 140 000 katona, offenzívák idején pedig 225 000 katona esett ki a sorból. A haderő a háború kezdetén 1 millió 300 ezer frontharcost és 800 ezer hátszói katonát számlált. 1916-ban már 3 millió katona küzdött a különböző hadszíntereken, a hátszói csapatokban maradtak száma 2 millió maradt.⁷⁸ A haderőt 1916-ig nem fenyegette súlyos

ellátási válság annak ellenére, hogy mintegy 4 millió katonát, 1,5 millió hadifoglyot és 900 000 lovat kellett élelmeznie. Keleten mindvégig jobban álltak ellátás szempontjából a hadseregek, mint nyugaton, hiszen a rekvirálásból el tudták látni magukat, amire az Alpokban küzdőknek kevésbé volt lehetősége. A keleti fronton 1917-ben már a hadosztályok földet is műveltek. A frontokon napi átlagban 400-420 g kenyér, 350-370 g hús, 100 g főzelékféle, 10 g zsiradék járt egy bakának.

A hadiipar 1917-ig nem csökkent számottevően. Havonta átlag 100 000 puska, 3000 géppuska, 300 ágyú, 1,5 millió lőszer került le a szalagokról. A haderő működését többnyire az elégtelen vasúti szállítás korlátozta. 1916-ban 16 ezer mozdony áll rendelkezésre.⁷⁹

A 22. honvéd gyalogezred 1916 elején a Strypa-folyó melletti Bobulince-nél volt állásban március 17-ig, Siemkowitz-től északra. Február 20-án hatalmas hóvihár keletkezett, mely eltakarta a 16 soros drótakadályt. A hó alól ki kellett szabadítani az embereket fedezékeikből. A hó takarítása közben az orosz katonák áttévedtek hólapátjaikkal és a barátkozás sem volt szokatlan. Ugyanezen a napon orosz repülőgépek keringtek az I. zászlóalj állásai felett és három bombát le is dobtak, azonban sebesülés nem történt.⁸⁰ Megjegyzendő, hogy a keleti fronton a légi tevékenység a háború alatt ritkán öltött testet légi csatákban vagy bombázásokban, inkább a felderítő tevékenység volt jellemző. Április 12. és június 3. között ismét Kozowára irányították az ezredet a német Dél-hadsereg tartalékaként.

A Bruszilov-offenzíva után

Oroszország a nyugati fronton lévő szövetségeseinek tehermentesítésére nagyszabású hadműveletet készített elő 1916-ban. A támadást négy orosz hadsereggel közel 500 km-s frontszakaszon Bruszilov tábornok indította meg június 4-én, rövid idejű, de ezen a frontszakaszon addig sosem látott erejű tüzérségi előkészítéssel. Az áttörés következtében az 1915-ben elveszített területek egy részét sikerült visszafoglalni az osztrák-magyar és német csapatoktól, azonban júliusra kifulladt a támadás, mivel mindkét oldalon a veszteségek meghaladták az 1 millió 300 ezer főt!

A 38. honvéd gyaloghadosztály ismét az erdélyi XII. hadtest kötelékében a Strypa folyó vidékén rendezkedett be védelemre. 1916. június 9-én Buczacz-nál, majd Zubrzec-nél került harcba a 22. ezred (Cerkwiska 398 m pont) Bobulince és Siemkowitz között. Than Károly ezredes, ezredparancsnok sikeres felmentő támadását leállította, mivel a környéken mindenhol özönlöttek vissza a saját csapatok. Bocskor Imre főhadnagy századával a kozák üldöző lovasságot állította meg, Temesváry Endre főhadnagy felszázadával sikeresen fedezte az ezred visszavonulását. A már korábban bronz vitézségi érmet kapott gyergyóalfalvi Bicsak Sándor honvéd 1916. július 4-én sebesült meg, az offenzíva első napján. Június 12-én kikerült az ezred XX. menetzászlóalja a harcra, melyet szétszítottak a veszteségek pótlására.⁸¹

Július 4-én Welesniow-nál került harcba az ezred, majd Ostrowtól északra napokig tartotta fel a támadó oroszokat. Augusztus 2-án a folytonos védekezés után sikeres tehermentesítő ellentámadásra is sor került. A ditrói Bajkó Imre honvéd augusztus 10-én esett orosz fogságba a visszavonulás alatt.

⁷⁵ Székely Napló, XLV (1915. október 5) 153. sz.

⁷⁶ HM HL. 1. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 1. doboz. Hadműveleti iratok. Szám nélküli iratok 1914 VIII-1915 XII. 1915. október 15. 1520 főlóli.

⁷⁷ BENCZE László: *A Piave-Front*, Budapest, Paktum Nyomdaipari Társaság, 2003. 17. (A továbbiakban: BENCZE 2003)

⁷⁸ BENCZE 2003. 25.

⁷⁹ BENCZE 2003. 30.

⁸⁰ HM HL. 1. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 4. doboz. 6. Irodai napló. 1915. december 16-1916 december 31. 33 lapszám.

⁸¹ HM HL. 1. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 4. doboz. 6. Irodai napló. 1915. december 16-1916. december 31. 91 lapszám.

Augusztus 12-én a Suchodol-völgytől keletre fedezte az ezred a visszavonulást, majd szeptember folyamán a megpróbáltatások után Husowicze-n tartalékba helyezték. Az 1916. augusztus végi román betörés Erdélyből érkező hírei izgalmat váltottak ki az ezred legénységi állományában. Már augusztus 25-én a 38. honvéd hadosztályparancsnokság közleményt adott ki a Romániával való „tisztázatlan helyzet” miatt, tekintettel a hadosztály csapatainak román ajkú legénységére, akik között „mesterségesen szított izgalom” volt megfigyelhető a hadosztályparancsnok megállapítása szerint: „meghagyom továbbá, hogy a legénység levelezése –különösen pedig a román származásúaké– a legszigorúbban ellenőriztessék. Alosztályonként egy-két románul tudó és erre alkalmas tiszt vagy hadapród jelölendő ki, aki a legénységnek érkező postaküldeményeket átvizsgálja, a leveleket elolvassa és minden gyanús dologról jelentést tesz századparancsnokának. (...) Izgató vagy államellenes tendenciával bíró iratok és levelek azonnal felterjesztendők a hadosztály parancsnokságra.”⁸² 1917. február 2-án a hadosztályparancsnokság újabb közleményt adott ki „magyar-oláh” szótár kiadásáról a tisztikar részére, mivel megállapítása szerint a nagyszámú román legénységnek csak kis része beszélt a magyar nyelvet, ezen felül sokan voltak már abban korban, amikor nehéz új ismereteket, nyelvet tanulni: „minden tisztnek a magasztos cél érdekében félre kell tenni minden idejétmúlt előítéletet és mielőbb, a legsürgősebben meg kell tanulni oláhul, legalább oly mértékben, hogy alárendeltjeivel személyesen értekezni tudjon. (...) A dolog sürgős, percnyi halasztást sem tűr meg és nem igaz magyar az,

⁸² HM HL. 1. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 25. doboz. Reponenda. 209 lapszám.

aki tavaszra oláhul is nem beszél!”⁸³ Azonban egészen 1918 őszéig a román ajkú legénység részéről etnikai jellegű engedetlenségről a 22. honvéd gyalogezred hadművelési iratai között nem találunk információkat. Ennek ellenére a fentebbi iratok jelzik, hogy 1916 őszétől valami megváltozott. 1915 júliusában a kolozsvári hadbíróóság két év börtönbüntetésre ítélte Indrejka László magyarszováti pástort, aki hátmerevséget és tudóvést színlelt, hogy katonai szolgálatra alkalmatlannak nyilvánítsák.⁸⁴ Ennek ellenére a háború alatt a Marosvásárhelyi lapok gyakran számoltak be román nemzetiségű honvédek hőstetteiről is.

Október 2-án a Lysonia-magaslat sűrű erdeiben került bevetésre az ezred. A napokon át ismétlődő támadás következményeként október 7-re az ezredből egy fél zászlóalj maradt. November 17-ig tartalék volt, majd ismét a Lysonia-magaslatra került az alakulat, azonban harctevékenység nélkül 1917. március 17-ig. Március 23-án a Gnila-Lipa folyó mentén, Halicsnál került állásba az ezred. A gyergyócsomafalvi Köllő Andor tartalékos hadnagy (később csendőrszázados) 1916 októberétől 1918 tavaszáig tartózkodott a keleti hadszíntéren. A galíciai előretörés alkalmával szakaszával erőszakos felderítő járórként küldték ki, azon parancssal, hogy a halicsi vasúti őrházat és a környező állásokat tisztítsa meg az ellenségtől. A vasútállomás épületéből egy egész orosz századot kényszerített visszavonulásra, majd 4 km-t nyomult előre a környező magaslatig, melyet szintén megtisztított az ellenségtől. Chartanovcenál 1917. július 28-án egy erős orosz járórt támadott meg és két foglyot ejtett. Előbbi esetben a II. osztályú vitézségi érmet kapta meg, másodszer pedig a bronz vitézségi érmet.⁸⁵

1917-ben a központi hatalmak keleten sikereket értek el: megszállták Romániát, Galiciában szétverték Bruszilov tábornok hadseregeit, a szentpétervári forradalom radikalizálódott, a cári haderő pedig összeomlott. A Balkánon a Központi Hatalmak oldalán álló Bulgária fenntartotta az erőegyensúlyt. Franciaországban pedig csak erővel lehetett volna elérni egy megegyezési békét, ezért fel kellett ehhez számolni az itáliai frontot, ezért 1917 őszére nagyszabású hadműveletet tervezett a Monarchia német segítséggel, aminek a következménye az októberi caporettói áttörés lett, ami kis híján az olasz haderő vereségével végződött. A szentpétervári februári orosz forradalom éreztette hatását a keleti fronton, az orosz haderő demoralizálódni kezdett. Orosz katonák tömegei tagadták meg az engedelmességet. 1917. április 7-én a 22-esek vonalain az orosz katonák kendőt lobogtatva próbáltak barátkozni. Átkiabáltak az állásaikból, miszerint felsőbb parancsuk van arra, hogy a húsvéti ünnep alatt ne lőjenek és kérik, hogy az osztrák–magyar csapatok se lőjenek az ők ünnepeiken.⁸⁶

1917. június 18-án az orosz haderő utoljára indított nagyszabású hadműveletet a központi hatalmak ellen, mely néhány nap után összeomlott és megindult a keletre tartó osztrák–magyar és német előrenyomulás, amelyben részt vettek a 38. honvéd gyaloghadosztály dandárai is.

Július 22-én a 76. honvéd dandár támadást indított, majd a 75. honvéd dandár alárendeltségében a 22-esek is megindultak a visszavonuló oroszok után a Dnyeszter vonalán. Ütközetek voltak Wigniatynce, Feipkowce, Olchowce, Latkowce mellett augusztus közepéig. A támadás december 5-én ért véget, mivel az immáron bolsevik vezetésű Oroszország fegyverszünetet kötött a Központi Hatalmakkal, átengedve nyugati területeinek egy részét.

⁸³ HM HL. 1. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 25. doboz. Reponenda. 223 lapszám.

⁸⁴ Székely Napló, XLV (1915. július 17) 109. sz.

⁸⁵ OROSZLÁNY 1937. 281.

⁸⁶ HM HL. 1. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 4. doboz. Napló 1917. január 1- 1917. november 30. 58 lapszám.

Az olasz fronton

1917 őszen, az októberi osztrák–magyar előrenyomulás után az Alpokban is megmerevedtek az állások, ezért 1918 tavaszán fokozatosan csoportosította át a Monarchia csapatait a keleti frontról az olasz frontra. 1917 ősztől az Antant hatalmak csak az amerikai haderő megérkezése után számoltak nagyobb arányú saját hadműveletek megindításával, mivel az Egyesült Államok belépett az Antant oldalán a világháborúba és megkezdte haderejének átszállítását Európába. A központi hatalmak pedig 1918 tavaszán támadó hadműveletek megindítását határozták el, mivel tisztában voltak azzal, hogy az amerikai haderő felzárkózása után nem lesz esélyük a győzelmet kivívni. Németország 1918 tavaszán a kezdeti sikerek után súlyos veszteségekkel járó offenzívát indított nyugaton, a Monarchia pedig az Alpokban június 15-én indított sikertelen támadást, mely egyben az utolsó nagyszabású osztrák–magyar offenzíva volt a világháborúban. A Monarchia katonai ereje megroppant, hiszen a készletek elfogyóban voltak, a katonák éhezni kezdtek, ami fegyelmi problémákhoz vezetett. A különböző nemzetiségek elkezdték megtagadni a parancsok végrehajtását, mivel a hátszágban is aktivizálódtak a nemzetiségi mozgalmak.

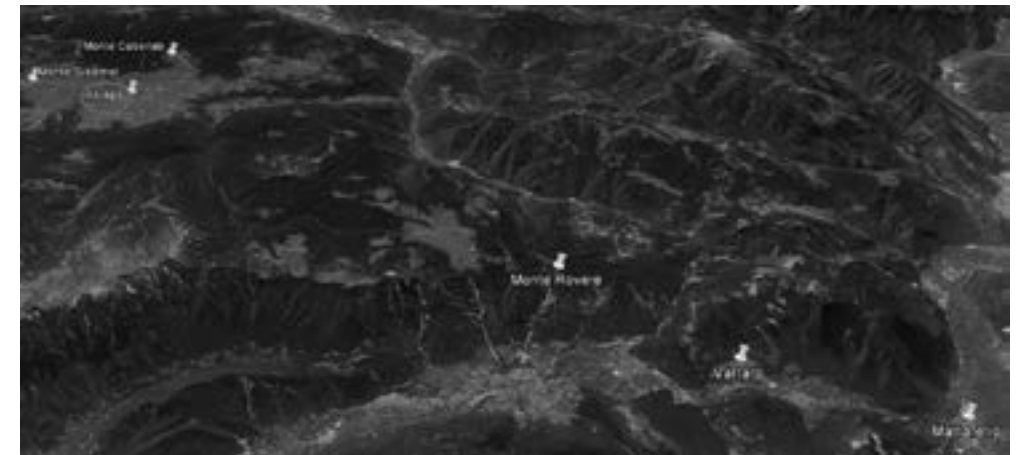

1918. február 5-én a 22. honvéd gyalogezredet kivonták az első vonalból és Dzwiniaczka-ra irányították, ahová február 15-én érkezett meg. Közben Zaleszczyki-re gyülekezett a 38. honvéd gyaloghadosztály mindkét dandára és megkezdődött a vonatra szállás. 1918. március 1-én öt szerelvényel indult a 22. honvéd ezred az olasz frontra, búcsút intve örökre Galiciának.⁸⁷ A hosszú út Kolomea, Kőrösmező, Sátoraljaújhely, Pozsony, Bécs, Linz, Innsbruck és Trient érintésével 1918. március 15-én az Adige-folyó völgyében fekvő Mattarello-ban ért véget.

Az ezred innen gyalogmenetben Vattaro és Monte Rovere érintésével a Mge. Pustirle-re érkezett. 1918. március 16 és 29 között az I. és III. zászlóalj az un. Hét-község-fennsíkjaára került állásba, Asiago városa előtt. A 22-esek először találkoztak

⁸⁷ HM HL. 1. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 4. doboz. 8. napló. 1917. december 1-1918. október 29. 12 lapszám.

az Alpok magas hegyei és a sziklás talaj okozta problémákkal. Az I. zászlóalj a Nos-i táborban pihent tartalékként. Az ezredparancsnokság a Gledpach-völgyben helyezkedett el. A 38. honvéd gyaloghadosztály Molnár Dezső altábornagy vezetésével az osztrák–magyar XIII. hadtest (11. hadsereg) arcvonalának centrumában feküdt, csoportosulva a támadáshoz június 14-én. A hadosztály célja a Monte Caberlab elfoglalása lett volna, majd a Monte Kak és a Monte Cavalletto (1254) elérése. A hadosztály jobbszárnyán állott a 22. honvéd gyalogezred, mely június 14-én éjjel előtt foglalta el kiindulási helyét a Galmarara-völgy feletti magaslatokon. A legénység a hegyes területen összezsúfolódott, kavernák sem voltak kialakítva. Ekkor már lángvető osztag is volt beosztva az ezred állományába. Június 15-én hajnali 2 óra 50 perckor megkezdte az osztrák–magyar tüzérség az olasz vonalak lövését. A legénység lelkesedését fokozta a tüzérség működése, melynek tevékenysége reggel 8 órára lőszerhiány miatt megszűnt. Ezt követően a támadás kifulladt a szemben álló francia állások előtt, hiszen ekkorra az olasz haderő angol és francia csapatokkal volt megerősítve, továbbá az amerikai hadi szállítmányok segítették ellátását. Az ezred eredeti állásaiba húzódott vissza, állománya 350 főre zsugorodott és kivonták a vonalból. A veszteség 47 tiszt (ebből 13 halott) és 802 fő legénység volt (ebből 290 halott).⁸⁸

A 22-esek az olasz fronton

Az alakulatot június 22-én Laricibe vezényelték, majd június 30-án Zágráb környékére. Itt az ezred zászlóaljai karhatalmi szolgálatot teljesítettek. 1918. október 4-én az ezredet útba indították a Brenta-völgyébe, Levicoba, Asiago mögé, ahová október 12-én érkezett meg. A hónap folyamán lázadások törtek ki a Monarchia haderejében, a front mögött napirenden történtek fosztogatások. Az egyik legsúlyosabb harcok színterére, az Asiago melletti Monte Sisemol magaslat volt, ahová október 22-én akarta állásba küldeni a hadvezetés a 22. honvéd ezredet, mely megtagadta a parancsot. A honvédek a hátszágbeli zűrzavarra hivatkoztak, ezért Magyarország határainak védelmére szerettek volna haza térni. A Székelyföldről érkező aggasztó hírek miatt az 1916 évi román betörés megismétlődésétől tartottak a honvédek. A hónap során a hiányosságok minden szinten kezdtek éreztetni hatásukat. Az élelem hiánya éhezésekhez vezetett,

⁸⁸ HM HL. 1. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 4. doboz. 8. napló. 1917. december 1 – 1918. október 29. 20-21 lapszám.

hiány mutatkozott ruházatban, az ezredparancsnokság jelentése szerint kb. 100 fő a III. zászlóaljból lábbeli nélkül volt. A legénység október 24-én este énekszó mellett követelte, hogy szállítsák haza Magyarország védelmére: „esküszünk, hogy állásba nem megyünk”. 25-én az ezredparancsnok, Bobest Mátyás alezredes, saját maga próbálta a II. zászlóalj morálját helyreállítani.⁸⁹ Nemsokára József főherceg, hadseregparancsnok is meglátogatta a lázadó ezred katonáit és beszédet intézett hozzájuk: „Fiacskáim, ma megingathatatlan bizalommal jövök hozzátok, mert hűségetekben oly szilárdul hiszek, mint az élő Istenben! Meleg szívvel jövök, hiszen ismerem az én székeleyeimet, azokat a hősokeket, akiket a Doberdón, a Kárpátokban, a Casinuluin, bámulatól fölemelt szívvel, a hősök hőseiként láttam.(...)”⁹⁰ A tábornagy lelkesítő beszéde azonban csupán ideig-óráig hatott.

Végül október 29-én útba indították az alakulatot Magyarország felé (kiosztottak 140 pár bakancsot), azonban a november 3-i fegyverszünet és összeomlás következtében megbomlott a 38. honvéd gyaloghadosztály rendje.⁹¹ Sokan estek olasz fogságba is a fegyverletételkor. A gyergyóalfalvi Gál Lajos őrmester 1915 februárjától volt a harctéren folyamatosan. Egyszer sebesült. 1918. november 4-én esett fogságba. Kétszer kapta meg a nagyezüst-, egyszer pedig a kisézüst- és a bronz vitézségi érmet. A gyergyócsomafalvi Bartalis Balázs szakaszvezető 1914 augusztusától a háború végéig volt a harctéren, négyszer sebesült! Szintén megkapta a nagy ezüst-, a kis ezüst-, és a bronz vitézségi érmet.

A 38. honvéd hadosztály zöme Tirolon át vonult vissza, a szűk folyó völgyekben hatalmas torlódások keletkeztek az Alpokban, ahogy a Monarchia csapatai megkezdték a visszavonulást. A Pergine-i és Caldozzano-i sikertelen vasúti berakodási kísérlet után, a 38. honvéd hadosztály menetben kelt át a Brenner-hágón. A hadosztálynak csupán a 22. honvéd gyalogezrede rendelkezett teljes létszámmal, mivel a maradék három ezred és tüzérség október folyamán több súlyos harcban vett részt. A cs. és kir. 11. hadseregparancsnokság által kirendelt bizottság az alakulatok fegyvereinek egy részét elszedte, a többit a honvédek elrejtették vagy szekerekre rakták. Matreiben a hadosztály ezredei bevagoníroztak és november 11-én érkeztek Innsbruckba. Több állomáson inzultusokra került sor az osztrák hatóságokkal a lefegyverzés miatt. A Bécshez közeli Rasdorf állomáson osztrák katonák hadianyagot szedtek le a vonatról és lovakat vettek el erőszakkal. A hadosztályparancsnokság semmilyen felsőbb parancsot nem kapott a további visszavonulásra, mivel a felsőbb parancsnokságok egyik pillanatról a másikra megszűntek. A hadtáppállomásparancsnokságok sem voltak a helyükön, a raktárak készleteit kifosztották, ezért nem volt honnan élelmet sem vételezni.⁹² A hadosztály mire Kolozsvárra érkezett, ezredeinek jórésze szétzüllött. 1918. november 3-án a fegyverszünet hírére Marosvásárhelyen megnyíltak a laktanyák kapui és a katonák haza mentek, a vasúti állomásokat, mintegy 3000 katona lepte el. Egy marosvásárhelyi tiszteletes beszédben hívta fel a figyelmet, hogy térjenek vissza a laktanyákba, mert a vonatok nem tudják őket elszállítani. Később ételt osztottak az állomáson várakozóknak.⁹³

A 22-ös honvédek hazatérve Gyergyóba két út előtt álltak, vagy csatlakoznak a szerveződő Székely Hadosztályhoz vagy otthonukban várják be a román megszállást, mely

november folyamán bekövetkezett. Ki a családdal maradt, ki pedig a négyévi háború után is képes volt a reménytelen harcot választani!

A világháború folyamán a m. kir. 22. honvéd gyalogezred soraiban kb. 35000 fő szolgált, ebből 6000 halt hősi halált.⁹⁴ Felvetődik a kérdés, mit üzen nekünk a fenti történet? A válasz: példát ad őseink hősiességéről, küzdeni akarásáról, bajtársiasságáról, hazaszeretetéről egy olyan küzdelemben, melyet kikerülni nem lehetett, és amelynek szomorú következménye örökre megváltoztatta a székelység életét. A 22. honvéd gyalogezred hősei örökre beírták magukat a magyar hősök panteonjába Bem József székeleyeinek nyomában, példájukat meg kell ismerjék a jövő generációk, hogy felemelt fővel emlékezhessenek dédapáinkra, akik a végveszélyben megpróbálták a lehetetlent is a túlélésért. A román legénység története szintén emlékeztet méltó, hiszen a háború elején töretlen hittel küzdöttek, mígnem a Monarchia fokozatos széthullásának következtében úgy nem gondolták, hogy az erdélyi románság boldogulása román nemzetállam keretében valósítható meg. A hősi halottak a porban nemzetiségüktől függetlenül testvérekké válnak: magyarok, románok, németek, oroszok.

Emellett a világháború a szenvedés, az értelmetlen emberhalál története is, mely generációknak kell példát adjon arról, hogy még a legnagyobb társadalmi konfliktusok esetén is, miért kell mindenáron elkerülni a fegyveres konfliktust!

Települések névjegyzéke

Bienowa – *Bin'ova, Lviv Oblast, Ukrajna*. Bobulince – *Bobulyntsi, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Buczac – *Buchach, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Chartanovce – *Khartoniivtsi, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Cirókaófal – *Starina nad Cirochou, település Szlovákiában*. Czerniow – *Cherniv, Ivano-Frankivs'ka oblast, Ukrajna*. Dzwiniaczka – *Dzvyniachka, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Fenyvesvölgy – *Stavne, Kárpátalja régió (oblast), Ukrajna*. Hajasd – *Volosyanka, Kárpátalja régió, Ukrajna*. Halics – *Halycz, Ivano-Frankivs'ka oblast, Ukrajna*. Herbutow – *Naraiivka, Ivano-Frankivs'ka oblast, Ukrajna*. Holdowice – *Holdovychi, Lviv Oblast, Ukrajna*. Ithrowica – *Ihrovytsya, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Jozefow – *Yosypivka, Ivano-Frankivs'ka oblast, Ukrajna*. Kalinowka – *Kalinivka, Lviv (Lemberg) oblast, Ukrajna*. Kijowiec – *Kyivets', Lviv Oblast, Ukrajna*. Kozowa – *Kozova, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Latkowce – *Latkiivtsi, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Lemberg – *Lviv, Ivano-Frankivs'ka oblast, Ukrajna*. Lisowice – *Lysovychi, Lviv Oblast, Ukrajna*. Lukawica Wyzna – *Verkhnya Lukavytsya, Lviv Oblast, Ukrajna*. Monasterzyska – *Monastyrys'ka, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Neusandez – *Város Lengyelországban*. Nowosielki-Oparskie – *Novosilky-Opars'ki, Lviv oblast, Ukrajna*. Olesin – *Olesyne, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Podbuz – *Pidbuzh, Lviv Oblast, Ukrajna*. Siedliska – *város Lengyelországban*. Siemkowice – *Semykiivtsi, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Smereczka – *Smerechka, Lviv Oblast, Ukrajna*. Smolna – *Smil'na, Lviv Oblast, Ukrajna*. Takcsány – *Stakčín, település Szlovákiában*. Tuchow – *Tuchów, település Lengyelországban*. Turka – *Turka, Lviv oblast, Ukrajna*. Urlow – *Oliiv, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Zadarevac – *Zadariv, Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*. Zadziesko – *Zadil's'ke, Lviv Oblast, Ukrajna*. Zaleszczyki – *Zaleszczyki, Ternopil, Ukrajna*. Zalokiec – *Zalokot', Lviv Oblast, Ukrajna*. Zubrzec – *Zubrets', Ternopil's'ka oblast, Ukrajna*.

⁸⁹ HM HL. 1. Vh. M. kir. 22. honv. gyalogezred parancsnokság iratai. 4. doboz. 8. napló. 1917. december 1 – 1918. október 29. 30-31. lapszám.

⁹⁰ GABÁNYI János: *A világháború története: az összeomlástól a békekötésig*. II. kötet. Budapest. A szerző kiadása. 1928. 60.

⁹¹ DESEŐ 1941. 123.

⁹² RUBINT Dezső: *Adatok a magyar katona szerepléséhez a világháborúban*. Budapest. A M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár Kiadása, 1923. 102-104.

⁹³ *Székely Napló*, XLVIII (1918. november 5) 170. sz.

⁹⁴ DESEŐ 1941. 251.

Források jegyzéke

Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.

Kriegsarchiv: Österreichisches Staatsarchiv, Wien.

Teleki Téka, Marosvásárhely.

Tarisznyás Márton Múzeum, Gyergyószentmiklós.

A m. kir. 22. honvéd gyalogezred gyergyói honvédei

Solyom János, gyergyóújfalvi huszár

Népfelkelő hadtápszázlój, Gál András, Gyergyóújfalu

Péter Albert 22-es honvéd, Gyergyóremete

HORVÁTH ALPÁR¹

A BUNKERTURIZMUS LEHETŐSÉGEI GYERGYÓBAN. ÉRTELMEZÉSI KÉRDÉSEK²

Bevezető

„Vizek hátán, dombok ölén, bunkerek mélyén” – ezzel a jelmonddal népszerűsítik Magyarországon a Nyugat-dunántúli régióban, Dél-Zala térségét, ahol a Kerkamenti Települések Szövetsége vezette együttműködés eredményeként, a Nyugat-dunántúli Operatív Programba foglalt pályázati kiírás mozgósította az ötletgazdákat és az általuk bevont partnereket innovatív aktív turisztikai fejlesztésekre³. Az aktív turizmus fogalomkörébe sok minden belefér, természetpontos értelemezésben egy sor olyan szabadidős tevékenység és azokhoz kapcsolódó szolgáltatás, ami testmozgást, aktív és nem passzív szabadidőtöltést feltételez és amelyben az elsődleges motivációk a testi-lelki egészség megőrzéséhez, kikapcsolódáshoz, másrészt – ha társaságban végzik akkor – akár a valahová tartozás szükségletéhez kapcsolódnak. Amikor már nemcsak az aktív pihenés, hanem teljesítmény elérésére vagy fokozására irányuló motivációk is szerepet játszanak, akkor feltételezhető, hogy önmegvalósítási szükségletekről is szó van.

A *bunkerturizmus* kifejezés használatával egy turisztikai szakvásáron turisztikai promóciós kiadványban találkoztam, mint olyan aktív szabadidős tevékenységajánlattal, ahol gyalogtúrák keretében fel lehet keresni annak a Déli Védelmi Vonalnak a részeit képező tereptárgyakat, amelyek 1950-es évek elején, a hidegháborús viszonyok között szovjet utasításra a magyar kommunista pártvezetés által kiépített bunkerrendszer részét képezték. A védelmi vonal Magyarországot és a keleti tömböt a nyugatbarátabb Jugoszláviával szemben volt hivatott védeni, így mintegy 630 km hosszan épült ki 1952–1955 között.⁴ A védelmi rendszert már az 1957-től kezdték elbontani, de sok objektum megmaradt a dél-zalai tájakon, amelyekkel a mai civil társadalom (Páka Értékeiért Egyesület) és a helyi önkormányzatok (Páka Község Önkormányzata) és a többek között azokat összefogó Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület is próbált valamit kezdeni.

Az Európai Unió finanszírozási források megszerzése pályázati úton bizonyos szakmai kritériumok alapján történik, a turizmusfejlesztési támogatások, pedig, vagy regionális operatív programokba, vagy a vidéki gazdaság diverzifikációját szolgáló programokba illeszkedve ösztönzik a szakmai-civil együttműködések, hogy az önkormányzatok és vállalkozói szféra bevonásával próbáljanak meg újszerű turisztikai ajánlatokat, turisztikai termékeket létrehozni. A zalai példa azt mutatja, ahogyan a bunkerekre, mint hadászati-védelmi örökségre a geológiakeresés, geocaching révén aktív turisztikai terméket lehet rászervezni, igaz a tájékoztató táblák, kiállítások révén

¹ Egyetemi adjunktus, PhD, Babes-Bolyai Tudományegyetem Földrajz Kar Kolozsvár Gyergyószentmiklósi Kihelyezett Tagozat

² A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. (A2-CT-FOK-12 – Konvergencia-Határon Túli Főiskolai Oktató-kutatói Ösztöndíj)

³ www.muraregio.hu /projekt_ismerteto (letöltés 2014.09.13.)

⁴ www.muraregio.hu/bunkerturizmus (letöltés 2014.09.13.)